

est 71-2657 237

LATVIEŠU-
IGAUNU

BIEDRĪBAS
MĒNEŠRAKSTS

◆
LÄTI-EESTI

ÜHINGU
KUUKIRI

O. NONĀCA
VADĪBĀ

3/4.

NUMURS
1939. GADĀ

SATURA RĀDĪTĀJS:

1. **O. Nonācs.** Jaunais stāvoklis un jaunā stāja.
2. **Kārl Zirkel.** Baltijas valstu un ziemeļzemju neitralitate Baltijas jūras telpas jaunajā konstelacijā.
3. **Alfonss Francis.** Ievērojamākās pārādības latviešu rakstniecībā pēdējos trijos gados.

Chronika.

1. Latviešu - Igaunu biedrības «Mēnešraksts».
2. Artūra Alberinga pieminēklis Rūjienā.
3. Profesora A. Piipa telegrama.
4. Professors A. Piips.
5. Latviešu delegācija 18. novembra svētkos Tallinā.
6. Latvijas valsts svētku svinības Tallinā.
7. Sadarbības biroja prezidjums.
8. Sadarbības biroja pilnsapulce.
9. Piektā Baltijas tautu sadarbības kongresa rezolūcijas.

Mēnešraksta satura rādītājs 1938. — 1939. g.

Ilustrācijas:

1. Artura Alberinga pieminēklis Rūjienā.

SISUKORD:

1. **O. Nonats.** Uus olukord ja uus seis.
2. **Karl Zirkel.** Balti riikide ja Põhja-maade neutraliteet Läänemere ruumi uues konstellatsioonis.
3. **Alfons Frantsis.** Silmapaistvamaid jooni lāti kirjanduses viimasel kolmel aastal.

Kroonika.

1. Lāti - Eesti ūhingu «Kuukiri».
2. Artur Alberingi mālestussamas Ruhjas.
3. Professor A. Piibu telegramm.
4. Professor A. Piip.
5. Lāti delegatsioon 18. novembri pidustustel Tallinna.
6. Lāti riigipūha pidustused Tallinnas.
7. Koostöö büroo presiidium.
8. Koostöö büroo ūldkoosolek.
9. Viienda Balti rahvaste koostöö kongressi resolutsioone.

Kuukirja sisukord 1938. — 1939. a.

Illustratsioonid:

1. Artur Alberingi mālestussammas Ruhjas.

Latviešu - Igaunu biedrības Mēnešraksts iznāk četras reizes gadā. Mēnešraksta gada abonements Latvijā Ls 2,—, Igaunijā, Lietuvā un citās zemēs Ls 3,—. Atsevišķa burtnīca Latvijā Ls 0,50, Igaunijā Kr. 0,50. Redakcijas adrese: Rīgā, Marijas ielā Nr. 37, dz. 6. Tālr. 28960. Izdevniecības, ekspedīcijas, pasūtījumu un naudas pārvedumu adrese: Latviešu-Igaunu biedrības sekretāram J. Rapas kungam, Teatra ielā 11. Tālr. 24852. Latviešu-Igaunu b-bas adrese: Rīgā, Rīgas Latviešu biedrības namā, Merķeļa ielā 13.

Lāti - Eesti ūhingu Kuukiri ilmub neli korda Caastas. Kuukirja tellimishind aastas Latvijā Ls 2,—, Eestis, Leedus ja teistes maades Ls 3,—. Ūksik vihk Latvijas 0,50, Eestis Kr. 0,50. Toimetuse adress — Rīgā, Marijas ielā 37, dz. 6. Tel. 28960. Vāljaandja, talituse, tellimiste ja rahasaadetiste adress: Lāti - Eesti ūhingu sekretariel hāri J. Rapale Teatra ielā 11. Tel. 24852. Lāti - Eesti ūhingu adress: Rīga, Lāti seltsi hoones Merķeļa 13.

datu komp.
nr. nr. 166

75970

LATVIEŠU-IGAUNU BIEDRĪBAS MĒNEŠRAKSTS LĀTI-EESTI ŪHINGU KUUKIRI

3/4. NUMURS • 1939. GADA NÓVEMBRĪ • 7. GADS

O. Nonācs

Jaunais stāvoklis un jaunā stāja

«Vēsture atkārtojas» — šī patiesība, norādīdama uz mūžīgu pārveidošanos valstu attiecībās, izsaka arī to, ka šajās attiecībās kontrastējošie stāvokļi koordinējas, t. i. notikumiem norisinoties vienā zināmā virzienā, tai pašā laikā notiek arī pretēja rakstura pārvērtības.

Tādu krasu pārvērtību momentu patlaban pārdzīvojam Eiropas Austrumos, Baltijas jūrai un zemēm ap viņu atrodies šo pārvērtību centrā.

Baltijas jūra allaž ir tikusi uzskatīta par atslēgu, kas paver dominējošo stāvokli ne tikai par viņas pierobežas zemēm, bet arī noteicošo stāvokli Eiropas Ziemeļaustrumos vispār. Ķeizarskās Vācijas prese 25 gadus atpakaļ, t. i. pasaules kara sākumā rakstīja: «Baltijas problēma kopš gadu simteņiem ir bijusi Baltijas jūras pārvaldīšanas problēma.» Kādā virzienā toreiz bija domāta šīs problēmas atrisināšana, ir nepārprotami, jo šī prese rakstīja: «Dabīgā robeža, pie kuras apstājās arī vecā Vācijas valsts, ir Narvas upe, lielais Peipus ezers un purvi uz dienvidiem. Tā ir tā robeža, aiz kuras sākas grieķu pareizticība, etnografiskā Slavija.» Šo politiskās situācijas uzveri grozīja pasaules kara un jauno valstu brīvības cīņu iznākums.

Pavisam jaunu stāvokli ne tikai Baltijas jūras telpā, bet Eiropas Austrumos vispārī rada nacionalsocialistiskās Lielvācijas valsts ar saviem jaunajiem nolīgumiem un valdības rīkojumiem. Vācijas valdība ar sava atbildīgā ārpolitikas vadītāja muti ir deklarējusi, ka «terito-

riāli strīdi starp Vāciju un Padomju Savienību ir izslēgti uz visiem laikiem un Vācijas robežas ziemeļos, austrumos, rietumos un dienvidos tagad ir galīgas». Baltijas valstu vācu tautības pilsoņu repatriēšana ir spilgts pierādījums tam, ka Vācija savai interešu sferai arī austrumos grib novilkt ciešu robežu un pie tam uz visiem laikiem.

Polijas sakaušanas un Baltijas jūras telpas atbrīvošanās rezultātā savstarpējās drošības un vispārēja pasaules miera uzturēšanas nolūkā starp trim Baltijas valstīm un Padomju Savienību pakāpeniski noslēgtie savstarpējās palīdzības līgumi mūsu Austrumu kaimiņam dod zinamas teritorialas koncesijas militāru bazu ierīkošanai, lai šīs zemes būtu aizsargātas pret katriem agresijas draudiem no jūras puses.

Tā lielo valstu savstarpējo attiecību maiņas ir darijušas iespaidu arī uz mazajām valstīm un viņu attiecībām pret lielajiem kaimiņiem.

Jaunā situācija, no pirmā acu uzmetiena, šķiet tik krasi kontrastējoša agrākajam stāvoklim, ka prasa iedziļināšanos un iejušanos jaunajā stāvoklī, lai viņu izprastu. Bet situāciju mierīgi novērtējot top skaidrs, ka šis jaunais stāvoklis ir tikai dabīga stāvokļa nodibināšanās un realitātes sankcionēšana.

Pēdējā laika lieli notikumi militārā un politiskā frontē ir devuši daudz jaunu atziņu, starp citām arī to, ka idejiskas pārliecības dažādība, uz ko dibinājas valstu iekšējās iekārtas nevienādība, nav

Est.A

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

28247

šķerslis valstu sadarbībai, ja pretējās pusēs respektē viena otru un neiejaucas viena otras iekšējā dzīvē. Uz šīs jaunās atziņas pamata citkārt lielākie politiskie pretinieki, Vācija un Padomju Savienība, ir kļuvuši par sabiedrotiem, kuru starpā noslēgts draudzības līgums. Latvijai, tāpat kā Igaunijai un Lietuvai, ar Padomju Savienību noslēgtais palīdzības līgums tāpat dibinājas uz savstarpēju iekšējās iekārtas respektēšanu, kas nepārprotami pateikts pašā līgumā un atkārtoti uzsvērts oficialajos komentējumos. Ka Padomju Savienība visnotaļ rēķinājas ar līgumslēdzēju suverenitāti un nacionālajiem centieniem, spilgti pierāda Lietuvas vecās galvas pilsētas Viļņas atdošana. Zīmīgi ir Viļņas atdošanas motīvi Padomju Savienības ārlietu komisara Molotova formulējumā: «Padomju Savienība iegāja uz Viļņas atdošanu Lietuvai ne tādēļ, ka tajā pārsvarā būtu lietuvju tautības iedzīvotāji — nē, Viļņā iedzīvotāju vairākums ir nelietuvieši, bet Padomju valdība ņēma vērā to, ka Viļņai, kuru Polija bija varas ceļā Lietuvai atņēmusi, jāpieder Lietuvai kā pilsētai, ar kuru saistīta Lietuvas valsts vēsturiskā pagātne un lietuviešu tautas centieni.»

Ja līgumu slēdzejām valstīm nav agresīvu nolūku, bet ir tikai paš aizsargāšanās mērķi — un par Baltijas valstīm un Padomju Savienību tas visnotaļ sakams, — tad zūd arī katrs pamats argumentācijai, kā nedabīgs ir līgums starp lielvalsti un mazām valstīm. Pietiek tikai paskatīties uz Baltijas jūras karti un viņas austrumu piekrastes zemēm, lai pārlicinātos, cik nepieciešama ir visu šo zemju drošībai stipri apsargāti Baltijas jūras krasti un pieeja viņiem no jūras puses.

Jaunā situācija, kādā nostājamies pret savu Austrumu kaimiņu kā pret savu sabiedroto, nozīmē, bez šaubām, lielu lūzumu savstarpējās attiecībās. Ir taču starpība starp attiecībām, kādas nodibinātas uz līguma pamata, kurš radies savstarpēja kara darbības rezultātā, un starp attiecībām pēc līguma, kurš noslēgts miera laika apstākļos. sadarbības padziļināšanai. Citkārtējo korekto attiecību vietā — ne vairāk — stājas uzticības pilnas

savstarpējas sadarbības attiecības un tēmēs stāvam ne jau kā liels pret mazu, bet kā līdzīgs pret līdzīgu, kā suverens pret suverenu.

Šajos 19 gados kopš miera līguma noslēgšanas, kurā laikā mums nav bijis iemesla žēloties, ka mūsu lielais Austrumu kaimiņš nebūtu rēķinājies ar miera līguma noteikumiem un nebūtu respektējis mūsu suverenitāti, daudz kas ir nācis klāt mums par labu. Toreiz mūsu zeme bija kara un juku iztukšota un tauta izmocīta un izkaisīta. Tagad mēs dzīvojam labi noorganizētā valstī. Tauta, kas jau 20 gadus baudījusi neatkarīgas valsts priekšrocības un sevišķi pēc valsts atjaunošanas, ko radījušas 15. maija pārvērtības, sakususi vienā nedalāmā vienībā, ir stiprākā klints, kura droši stāv par savu neatkarību. Tas pats sakāms par Igauniju un Lietuvu.

Pārvērtībām bagātais laikmets, kur pasaules karte mainās gandrīz vai līdz ar gadskārtām, protams, liek būt nomodā par mūsu suverenitāti. Un mēs būsim modri, ja būsim vienoti. Bet tādi mēs esam un būsim uz priekšu vēl vairāk. Šai ziņā mums par labu nāk vienas mūsu valsts pilsoņu daļas repatriēšana uz Vāciju, jo ar šo pārvietošanu ir likvidēti iespējamo konfliktu dziļi un novērsti varbūtējo starptautisko traucējumu cēloņi. Ja ar šo pārvietošanos aizietu no Latvijas arī viens otrs latviešu dzimuma cilvēks, Valsts Prezidenta vārdiem runājot — lai iet! Tas iekšējai skaidrībai un vienībai tikai par labu: mēs kļūstam viengabalaināki.

Savu neitrālo stāju — Latvija, tāpat kā mūsu dienvidu un ziemeļu kaimiņi, paliek neitrāla valsts arī pēc līguma ar Padomju Savienību, jo mēs nevienam negribam uzbrukt — mēs vislabāk būsim ieturējuši vienoti, tik cieši vienoti kā vēl nekad, stāvēdami par savu neatkarību. Vienoti savā Latvijas valstī un ciešā jo ciešā sadarbībā un sadraudzībā ar saviem Baltijas valstu kaimiņiem ziemeļos un dienvidos.

Šī triju Baltijas tautu sadarbība ir ievādīta sistematiskās slīdēs jau kopš Sadarbības biroja nodibināšanās 1934. gadā. Ja

tagad pārskatam tautu sadarbības V kongresa lēmumus, kas pieņemti pus gadu atpakaļ Kauņā, redzam, ka neskatoties uz milzīgajām pārmaiņām pasaules politisko spēku attiecībās, šajos lēmumos nekas nav jāgroza.

Jaunajam stāvoklim piemērotā jaunā

stāja ir tā pati jau pārbaudītā vecā — vienotas tautas cieša iestāšanās par valsts neatkarību ciešā sadraudzībā un sadarbībā ar mūsu sabiedrotām tautām. Visu triju Baltijas tautu saskaņotas sadarbības aktivizēšana ir šī laikmeta pavēlošais sauciens.

O. Nonats

Uus olukord ja uus seis

«Ajalugu kordub» — see tōde, vihjates igavestele muutustele riikide vahekordades vāljendab ka seda, et nendes vahekordades kontrastsed olukorrad koordineeruvad, s. t. sūndmuste arenedes ūhes teatavas suunas, toimub samal ajal ka vastandliku iseloomuga muutusi.

Sellist teravat muutuste momenti elame parajasti ūle Ida-Euroopas kusjuures Balti meri ja maad selle ūmber on nende muutuste keskpunktis.

Balti merd on alati peetud vōtmeks, mis annab domineeriva seisukorra mitte ainult tema piiririikide suhtes, vaid mārara seisundi Euroopa kagu osas ūldse. Keiserliku Saksamaa ajakirjandus 25 aasta eest, s. o. maailmasōja algul kirjutas: «Balti probleem on sajandite kestel olnud Balti mere ūlemvalitsuse probleemiks». Millises suunas tookord oli mōeldud selle probleemi lahendus, see on selgesti mōistetav, kuna seesama ajakirjandus kirjutas: «Loomulik piir millel jai peatuma ka vana Saksa riik, on Narva jōgi, suur Peipsi jār v ja lōunapoolsed sood. See on piir mille taga algab kreeka ūigeusk, etnograafiline Slaavimaa». Selle poliitilise situatsiooni omaksvōttu muutis mailmasōja ja noorte riikide vabadsvōitluste tulemus.

Hoopis uue olukorra mitte ainult Balti mere piirkonnas, vaid ūldse Euroopa idaosas loob rahvussotsialistlik Suursaksa riik oma uute lepetega ning valitsuse korraldustega. Saksa valitsus oma vastutava vālispoliitika juhi suu lābi on deklareerinud, et «territoriaalsed tūlid Saksa ja Nōukogude Liidu vahel on kōrvaldatud kōikideks aegadeks ja Saksa

piirid pōhjas, idas, lāanes ning lōunas on nūiud lōpulikud». Balti riikide saksa rahvusest kodanikkude repatriatsioon on selge tōendus sellele, et Saksa oma huvipiirkonnale ka idas tahab tōmmata kindlad piirid ja sealjuures kōikideks aegadeks.

Poola lūūasaamise ja Balti mere ruumi vabanemise tulemusena vastastikuse julgeoleku ja ūldiste maailma rahu sailytamise otstarbel kolme Balti riigi ja Nōukogude Liidu vahel sōlmitud omavahelise abistamise lepingud annavad meie idanaabrile teatud territoriaalseid kontsessioone militaarsete baaside sisseseadmiseks, et need maad oleks kaitstud iga suguste agressiooni āhvarduste vastu merelt.

Nūi on suurte riikide omavaheliste suhete muutused mōjutanud ka vāikseid riike ja nende suhteid suurte naabritega.

Uus situatsioon, esimesest pilgust, tundub nii teravas kontrastis eelolnud olukorraga, et nōuab sūvenemist ja sissetundmist uude olukorda, et seda mōista. Kuid kainelt hinnates situatsiooni selgub, et see uus olukord on vaid loomuliku seisundi tekkimine ja realiteedi sanktsioneerimine.

Viimase aja suured sūndmused sōjalisel ja poliitilisel frondil on andnud palju uusi veendeid, muude seas ka seda, et ideeliste tōekspidamiste erinevused, millele pōhinevad riikide seisukorra lahkiminekud, pole tōkkeks riikide koostōos, kui mōlemad pooled respekterivad ūksteist ning ei sega teine-teise siseasjadesse. Selle uue tōekspidamise pōhjal

muidu suurimad poliitilised vastased, Saksa ja Nõukogude Liit, on saanud liitlasteks, kelle vahel on sõlmitud sõpruse leping. Läti poolt samuti nagu Eesti ja Leedu poolt sõlmitud leping Nõukogude Liiduga põhineb samuti omavahelisele sisemise korra respekterimisele, mis selgesti on väljendatud lepingus endas ja korduvalt rõhutatud ametlikkudes komenteeringuis. Et Nõukogude Liit arvestab lepinguosaliste suveräniteeti ja rahvuslikke püüdeid, seda tõendab selgesti ka Leedu vana pealinna Vilno tagasiandmine. Täendusriikas on Vilno tagasiandmise motivatsioon Nõukogude Liidu väliskomissari formulatsioonis: «Nõukogude Liit nõustus Vilno üleandmisega Leedule mitte seepärast, et seal ülekaalus oleks leedu rahvusest elanikud — ei, Vilno elanikkonna enamus on mitteleedulased, kuid Nõukogude valitsus arvestas seda, et Vilno, mille Poola oli väevõimuga ära võtnud Leedult, peab kuuluma Leedule kui linn, millega on seotud Leedu riigi ajalooline minevik ja leedu rahva püüdlused».

Kui lepinguosalistel riikidel ei ole agressiivset eesmärki, vaid on ainult enesekaitse eesmärk — ja Balti riikide kohta on see üldiselt maksev, — siis kaob ka igasugune alus argumentatsioonile, nagu oleks ebaloomulik sõlmida lepingut suurriikide ja väikeste riikide vahel. Pruugib vaid vaadata Balti mere kaardile ning selle idaranniku maadele, et veenduda kui vajalikud on kõigi nende maade julgeolekuks hästi kaitstud Balti mere rannad ja juurdepääs nendele mere poolt.

Uus situatsioon, millisesse oleme asunud suhetes oma idanaabriga kui oma liitlasega, tähendab, kahtlematult, suurt pööret omavahelistes suhetes. On ometi vahe suhete vahel, mis loodud lepingualusel, mis tekkinud vastastikuse sõjategevuse tulemusens, ja suhete vahel lepingust mis sõlmitud rahu aja oludes koostöö süvendamiseks. Endiste korrektsete suhete asemele — mitte enam — asuvad usalduslikud vastastikuse koostöö suhted ning siin me seisame juba mitte kui suur väikese vastu vaid kui võrdne võrdsega, suveräänne suveräänsega.

Nende 19 aasta jooksul pärast rahulepingu sõlmimist, mille kestel meil pole olnud põhjust kurtmiseks, et meie suur idanaaber ei oleks arvestanud rahulepingu tingimusi ja ei oleks respekteinud meie suveräniteeti, on paljudgi tulnud juurde meie kasuks. Tol ajal meie maa oli sõja ja segaduste laostatud ning rahvas vaevatud ja laiali pillatud. Nüüd me elame hästi organiseeritud riigis. Rahvas, kes juba 20 aastat on evinud iseseisva riigi soodustusi ja eriti pärast riiklikku uuendust, mida tekitanud 15. mai muutused on sulanud kokku üheks lahutamata tervikuks, on tugevam kui kalju, kes kindlalt seisab oma iseseisvuse eest. Sama peab ütlema ka Eesti ja Leedu kohta.

Muutusteriikas aeg, kus maailmakaart muutub peaaegu koos aastaagadega, muidugi, sunnib meid olema valvel meie suveräniteedi eest. Ja me oleme valvel, kui jääme terviklikuks. Kuid sellised me oleme nüüd ja edaspidi veelgi rohkem. Ses suhtes on meile kasuks ühe meie riigi kodanike osa repatrieerumine Saksa maale, kuna selle ülekolimisega on likvideeritud võimalikkude konfliktide eod ning kõrvaldatud võimalikkude rahvusvaheliste tõkestuste põhjused. Kui selle väljarändamisega läheks minema Lätist ka mõni lätisoost inimene, siis Presidendi sõnadege öeldes — mingu! See on seismisele selgusele ja ühtekuuluvusele vaid kasuks: me muutume terviklikumaks.

Oma neutraalset seisundit — Läti, samuti nagu meie lõuna ja põhja naabrid, jääb neutraalseks riigiks ka pärast lepingut Nõukogude Liiduga, kuna meie ei taha kellelegi kallale tungida — saame alai hoida kõige paremini ühendatult, tihedaimas ühisuses kui kunagi varem, seistes oma iseseisvuse eest; ühendatult oma Läti riigis ja tihedas, ülitihedas koostöös ja sõbralikkuses oma Balti riikide naabritega põhjas ja lõunas.

See kolme Balti rahva koostöö on juhitud süstemaatilistesse radadesse juba alates Koostöö büroo loomisega 1934. aastal. Kui nüüd lehitseme rahvaste koostöö 5. kongressi otsuseid, mis on

vastuvōetud poole aasta eest Kaunases, siis nāeme, et vaatamata mēāratuile muutustele maailma poliitiliste jõudude suhetes, ei tule nendes otsustes midagi muuta.

Uuele olukorrale vastav uus seis on

seesama juba jārelekaalutud vana — tervikliku rahva kindel seis riikliku iseseivsuse eest tihedas sōbralikkuses ja koostōos meie liitrahvastega. Kōigi kolme Balti rahva kooskōlastatud koostōo aktivisserimine on selle aja kāsķiv hūūd.

Baltijas valstu un ziemeļzemju neitralitate Baltijas jūras telpas jaunajā konstelacijā

Pēc tam, kad Vācija satrieca Versaļas sistemu, Rietumeiropā kļuva skaidrs, ka provizoriumam Austrumeiropā pienācis gals un ka šīs sistēmas pretešķību kompleksa ģeometriskais sadursmes punkts tiecas tuvāk Baltijas jūras regionam, ko daudzi analizētāji sāka skaitīt par nākošā kara atslēgu, politiskās pārveidībās līdzī aizraujot arī Baltijas valstis, kaut arī tās nesastādīja daļu no Versaļas sistēmas un nebija arī tās radītas. Baltijas valstis uzreiz ieguva jaunu svaru starptautiskajā politikā, it īpaši pēc tam, kad Vācijas prasības pēc Dancigas un tā saucamā Polijas koridora, kļuva akūtas, un pēc tam, kad Vācija izsludināja Vācijas-Polijas 1934. g. modus-vivendi par anulētu dēļ Polijas pievienošanās Anglijas-Francijas tā sauktajam pretagresijas garantiju blokam.

Konfliktā, kas te radās, Baltijas valstis palika vienīgi neitralas, nepievienodamās nevienam blokam vai koalīcijai, kas sevišķi skaidri izpaudās Lielbritānijas-Francijas-Padomju Savienības sarunu laikā Maskavā šī gada vasarā, kad bija jūtama tendence Baltijas valstis iejaukt—pāri viņu galvām un viņām to nemaz neļautājot—veidojamos politiskos blokos, kas būtu sadalījuši Baltijas jūras reģionu divās naidīgās nometnēs, tā tieši apdraudot Baltijas valstu mieru.

Sekojošā savā tradicionālajā politikā — palikt ārpus visām varas kombinācijām un konfliktiem, kas tieši un faktiski neapdraud viņu mieru un patvarību, Baltijas valstis pagājušā gada septembrī Ženēvā deklarēja, lietojot šai ziņā lielā mērā Ziemeļvalstu izteiktos argumentus, — ka

viņas, ievērojot pašreizējo stāvokli, Tautu Savienības principu piemērošanā, neuzskata par savu pienākumu izpildīt pakta 16. paragrāfā paredzēto sistēmu par sankciju lietošanu pret agresoru. Šīs līnijas skaidrākai izteikšanai viņas trīs Baltijas valstis izsludināja identiskus Neitralitātes likumus, ņemot par pamatu Ziemeļvalstu izsludinātos analoģiskos likumus, lai uniformētu Baltijas jūras valstu neitralitātes juridisko režīmu eventuāla kara gadījumā tajā reģionā, kurā viņas vēlējās palikt neitralas.

Tā kā neitralitāte savas būtības pamatos satur draudzīgu un mierīgu attiecību saglabāšanu visu valstu starpā, it sevišķi tad, kad citas valstis nokļuvušas savā starpā konfliktā, un vadoties no vēlēšanās novērst militāra konflikta rašanos Baltijas jūrā un sargāt savu drošību un patstāvības neaizskaramību, Baltijas valstis un Somija jau agrāk noslēgušas ar Padomju Savienību neuzbrukšanas līgumu un līgumu par strīdu atrisināšanu miera ceļā.

Vēlēdamās šo savai drošībai svarīgo neitralitāti stiprinātāju sistēmu papildināt, Baltijas valstis šī gada vasarā noslēdza neuzbrukšanas līgumus arī ar Vāciju, ar to stipri atbalstot miera saglabāšanu Baltijas jūras reģionā, kas bija svarīgi ne tikai no Baltijas valstu viedokļa vien.

Kad tam pēc pāris mēnešiem sekoja arī Vācijas un Padomju Savienības savstarpējais neuzbrukšanas līgums, bija skaidrs, ka bija liels solis uz priekšu iets Baltijas jūras reģiona gandrīz pilnīgā pacificēšanā, izslēdzot divu piekrastes lielvalstu savstarpējā konflikta iespēju, līdz ar to

attālinot arī eventuelā kara izplatīšanos līdz ar Baltijas valstīm un Ziemeļu zemēm.

Sakarā ar šo pilnīgi jauno stāvokli, bija pats par sevi saprotams, ka Baltijas jūras baseina politiskai formacijai bija pilnīgi jāpārveido visos tās apmēros, it īpaši vērā ņemot Padomju Savienības politiskās atbildības pieaugumu dēļ pozīciju pārkārtošanas Baltijas jūrā.

Ignorējot faktus un nespējot atrisināt atklātos jautājumus mierīgā sarunu ceļā, izcēlās bēdīgais un iznīcinošais karš starp Vāciju un Poliju; izpildot doto garantiju pienākumu, šim karam pievienojās arī Anglija un Francija. Tā sekas ir tagad Versalā dzimušās un veidotās Polijas valsts beigas un tās sadalīšana, pamatojoties uz Vācijas un Padomju Savienības atsevišķo vienošanos.

Šajā karā visas Baltijas valstis un Ziemeļu zemes ieturēja un grib ieturēt stingru neitralitāti. Un kā jau minējām, politiskā konstelācija Baltijas jūrā nav vairs tā pati, kādā tā bija agrāk, sevišķi tagad, kad Polijas valsts vairs neatrodas Baltijas jūras valstu skaitā un kad noslēgts Vācijas-Padomju Savienības sadarbības līgums. Baltijas jūras statuss ir mainījies visos savos apmēros un neviena piekrastes valsts nevar ignorēt šo faktu vai par to neinteresēties.

To saprotot, Baltijas valstis arī akceptēja Padomju Savienības priekšlikumu uz sākt sarunas, lai regulētu savas attiecības ar viņu jaunajam stāvoklim atbilstoši.

Šo sarunu rezultātā, laikā no 28. septembra līdz 10. oktobrim starp trijām Baltijas valstīm un Padomju Savienību noslēdza savstarpējas palīdzības paktus, kuri galvenajos vilcienos paredz solidaritātes savstarpējās palīdzības sniegšanu uzbrukuma gadījumā viņu robežām Baltijas jūras reģionā un dod iespēju Padomju Savienībai ierīkot šais valstis kā viņu, tā savas drošības aizsardzībai zinamu skaitu jūras bāzes un aerodromus.

Baltijas valstis šos līgumus noslēdza reāli, pazīstot Baltijas jūras jauno statusu un pilnīgi apzinoties Baltijas jūras baseina pacificēšanas un neitralizēšanas jaunās

prasības. Ja viņas pie tam nesužas zināmus upurus savas suverenitātes stipri ierobežotas sašaurināšanas ziņā, kas principiēli neiet tālāk par Tautu Savienības paktā paredzētajiem suverenitātes ierobežojumiem permanentos pienākumos, tad tas ir darīts visa Baltijas jūras reģiona miera interesēs, saglabājot pie tam visu savu nesatricināmo patstāvību un neierobežoto neatkarību no nacionālās un valstiskās suverenitātes viedokļa, dodot priekšzīmīgu paraugu, miera organizēšanu kolektīvi nodrošinot reģionālos apmēros, ko Tautu Savienība nespēja veikt.

Ziemeļu zemju preses aplinkus minējumi par Baltijas valstu suverenitātes zaudēšanu ir bez pamata un parāda tikai vāju gribu saprast visas Baltijas jūras valstis vienādi interesējošos jautājumus par kopējas drošības, miera un neitralitātes nostiprināšanu un sargāšanu. Noslēgtie savstarpējas palīdzības pakti ar Padomju Savienību nav koalīcijas ne bloka veidošanas pakti agresijas nolūkā pret kādu, bet tiem ir tīrs savā reģionā ierobežots pretagresīvs, defensīvs raksturs. Šos paktus var nosaukt, ja patīk, arī par savienībām, un šī alianse balstas uz miera principu, kamēr dažādās koalīcijās un blokos, kurus šie pakti nesatur, nedz arī ierosina, predominējošais ir kara elements, agresija. Bet kara elementu un miera principu ir neiespējami apvienot.

Savstarpējās palīdzības pakti starp Baltijas valstīm un Padomju Savienību papildina un noslīpē Baltijas jūras pacificēšanas un neitralizācijas sistemu, kādēļ tie ir vienvērtīgi drošs sargs un garantija visu Baltijas jūras piekrastes valstu mieram un neitralitātei.

Noslēgtie pakti nekādi neskar arī Baltijas valstu deklarēto neitralitāti pašreizējā karā. Padomju Savienība nav karotāja valsts, un ja tā arī tāda būtu, tad arī tai gadījumā Baltijas valstu neitralitāte turpinātos tik ilgi, kamēr nav skārtas līguma dalībnieču valstu robežas Baltijas jūras reģionā agresijas dēļ no kādas Eiropas lielvalsts puses. Neitralitāte var būt tikai attiecībā pret kādu un tieši attiecībā pret kādu karojošu valsti. Nevar būt

vienkārši neitrals — tam nav juridiskas jēgas. Neitralitate ir vienas valsts attiecības pret abām karojošām pusēm. Viena un tā pati valsts var būt pret vienu valsti karotāja, bet pret otru neitrāla. Nekāda defensiva, ne pat ofensīva aliansē nevar bojāt neitralitāti tikmēr, kamēr līguma dalībniece nav faktiski sākusi karot. Neitralitate izbeidzas tikai tajā momentā, kad divu valstu starpā sākusies kara darbība, un arī tikai attiecībā uz to valsti, ar kuru karš iesākts. Pēc partikularām starptautiskām tiesībām valstij var būt pienākums uz savienības līguma pamata sākt karot blakus otrai līguma slēdzējai, tas ir, viņa nedrīkst palikt neitrāla, viņa lauž Savienības līgumu un juridiski viņai ir visas neitralās valsts tiesības. Sevišķs pienākums sākt karu ir spēkā tikai *inter partes*.

Tādēļ ir maldīgi un nepamatoti Ziemeļu valstu preses norādījumi, it kā Baltijas valstis savu neitralitāti izbeigušas un pat bojājušas ar savstarpējas palīdzības paktiem. Baltijas valstu neitralitate pastāv pašreizējā karā tāpat kā pašu Ziemeļu valstu neitralitatē. Citādas, vai kādas speciālas tiesības mēs neitralitātei nepazīstam, tāpat kā tādas nepazīst arī starptautiskās tiesības, jo runa var būt tikai par normalu neitralitāti, nevis par tā saucamo neitralizāciju, demilitarizēšanu, «Befriedung» u. t. t., u. t. t.

Tā kā Padomju Savienība nav karojoša valsts, bet pašreizējā karā ir neitrāla, tad arī viņai lietošanā nodoto bazu piepildīšanu bruņotiem spēkiem nevar uzskatīt par Baltijas valstu neitralitātes bojāšanu.

Baltijas valstis ir vēlējušās iet pozitīvas sadarbības ceļus Baltijas jūras reģiona pacificēšanā un drošības garantēšanā, un viņu izturēšanos nav diktējusi it nekāda vājuma apziņa. Arī vājas būdamas, viņas ir spējušas parādīt varonību un nav iekarojušas savu patstāvību aiz kāda konferences galda sēdēdamas, esot svešu interešu kalpībā un pateicoties to interešu vajadzībām, bet gan ieguvušas savu valstu atjaunošanu ar ieročiem rokās. Baltijas valstis zina un prot varonīgi mirt, bet vi-

nas prot novērtēt arī starptautiskās sadarbības un humanitātes reālās prasības un nenododas fantāzijām.

Modernais laiks, it īpaši jaunie apstākļi Baltijas jūras baseinā dod iespēju visām piekrastes valstīm solidari piedalīties un interesēties par kopējiem miera ierosinājumiem un kultūras nākotnes dienestā. Nevar un nedrīkst izolēties apatiskā pasivitātē, ja visapkārt notiek miljonu cilvēku cīņa par labāk noorganizētu pasauli un kārtību. Nevar gribēt, lai tevi tīri egoistisku iemeslu dēļ atstātu nomalē lielos momentos, kad notiek vecu vērtību pārvērtēšana un jaunradišana un kam nepieciešams nest arī savu devu svaru kaušiem, lai tad vēlāk varētu gribēt ņemt augļus.

Baltijas valstīm un Padomju Savienībai Baltijas telpā ir kopējas intereses, un tās pašas intereses ir arī Ziemeļu valstīm. To Baltijas valstis arvien uzsvērušas un sapratušas, bet sadarbība šo interešu saskaņošanai varēja sākties tikai tagad, kad Baltijas jūrā izbeigušās Vācijas un Padomju Savienības pretešķības, kas nodrošina Baltijas jūras pacificēšanu un neitralitāti. Tās pilnīga ievērošana dod iespēju Ziemeļu zemēm aktīvi un pozitīvi piedalīties pašreizējos pārveidojumos. Baltijas jūrā ir izbeigusies atsevišķu lielvalstu interešu izspēlēšana vienai pret otru.

Baltijas valstis nekad nav vēlējušās izolēt Padomju Savienības pieeju Baltijas jūras ostām. Vēsture ir rādījusi, ka Krievijas pilnīga izolēšana no Baltijas jūras novedusi tikai pie nelaimēm un kariem. Šādas ordeņa valsts kļūdas dēļ izcēlās nebeidzami kari un tie kļuva par ordeņa valsts iznīcinātājiem. Šī iemesla dēļ savas pozīcijas Baltijas jūras krastos bija jāatstāj arī citām valstīm. Baltijas valstu tautas nekad nav izrādījušas tādu tendenci, un šo tradīciju ir pastāvīgi turpinājušas arī atjaunotās valstis un pierādījušas to kā agrāk, tā arī ar tikko noslēgtajiem politiskajiem un tirdzniecības līgumiem.

Trīs Baltijas valstis stāv tagad jaunu lielu uzdevumu priekšā. Lielie pārveido-

jumi viņu regionā prasa vēl ciešāku sadarbību viņu tautu starpā, sevišķi vērā nemot to apstākli, ka viņu ārpolitikā notikusi dziļa un pilnīga saskaņošanās, noslēdzot tikpat vērtīgus savstarpējas palīdzības paktus ar Padomju Savienību,

veidojot vienotu un veselu fronti savas patstāvības un drošības sargāšanai.

Karl Zirkel,

Igaunijas ārlietu ministrijas
Rietumu politiskā biroja
vaditājs.

Balti riikide ja Põhjamaade neutraliteet Läänemere ruumi uues konstellsioonis

Pärast Versailles' süsteemi purustamist Saksamaa poolt Kesk-Euroopas oli ilmne, et provisooriumil Ida-Euroopas on lõpp ja et selle süsteemi vastolude kompleksi geomeetriline kokkupõrke punkt nihkub lähemale Läänemere regioonile, mida paljud analüüsivad hakkasid pidama tulevase sõja võtmeks, kaasa tõmmates poliitilises uuestikujundamises ka Balti riigid, kuigi need ei moodustanud osta Versailles' süsteemist ega polnud selle sünnituseks. Balti riigid evisid korraga uue kaalu rahvusvahelises poliitikas, eriti pärast Saksamaa nõudmiste akuutseks muutumist Danzigi ja nn. Pola koridori suhtes ning pärast Saksa-Poola 1934. a. modus-vivendi kehtetuks kuulutamist Saksamaa poolt Poola liitumise tagajärjel Inglise-Prantsuse n. n. agressioonivastase garantiibloki.

Tekkinud konfliktis säilitasid Balti riigid täielikku erapooletust, liitumata ühegi bloki või koalitsiooniga, mis eriti selge väljenduse leidis Briti-Prantsuse — N. S. V. Liidu läbirääkimiste ajal Moskvas käesoleva aasta suvel, milliste puhul üles kerkisid tendentsid Balti riike sisse segada, üle nende peade ja neilt seda küsimata, moodustamisel olevatesse poliitilistesse blokkidesse, mis oleks Läänemere regiooni jaganud kahte vastasleeri ja seega otseselt ohustanud Balti riikide rahu.

Jälgides oma traditsioonilist poliitikat jääda väljaspoole kõiki võimukombinatsioone ja konflikte, mis otseselt ja tegelekult ei ohusta nende rahu ning iseseisvust, deklareerisid Balti riigid möödunud aasta septembris Genfis, jagades ses suh-

tes suurel määral Põhjala riikide poolt esitatud argumente, et nad, arvesse võttes Rahvasteliidu põhimõtete kohaldamise olemasolevat seisukorda, loevad mitte — kohuslikuks pakti artiklis 16 ettenähtud süsteemi sanktsioonide käsitsemise suhtes agressori vastu. Selle joone selgemaks väljenduseks oli identsete Erapooletuse korraldamise seaduste väljakuulutamise kõigis kolmes Balti riigis, võttes aluseks Põhjala riikide poolt välja kuulutatud analoogilised seadused, et uniformeerida Läänemere riikide erapooletuse juriidilist režiimi eventuaalse sõja korral ses regioonis, milles nad soovisid jääda valjult erapooletuks.

Kuna erapooletus sisaldab oma põhiolemuses sõbralike ja rahulike suhete säilitamise kõigi riikide vahel, eriti siis kui teised riigid on sattunud oma vahel konflikti, ning lähtudes soovist vältida sõjalise konflikti tekkimist Läänemeres ning tagada endi julgeolu ja iseseisvuse puutumatus, Balti riigid ühes Soomega olid sõlminud juba varem mittekallaletungi ja tülide rahulisel teel lahendamise lepingud N. S. V. Liiduga.

Soovides täiendada seda endi julgeoleule olulist neutraliteeti taotlevat, süsteemi, sõlmisid Balti riigid käesoleva aasta suvel mittekallaletungi lepingud ka Saksaga, andes seega suure toetuse rahu säilitamisele Läänemere regioonis, mis ei olnud tähtis mitte ainult Balti riikide seisukohalt.

Kui sellele paari kuu pärast järgnes ka Saksamaa ja N. S. V. Liidu vaheline mittekallaletungi leping, oli ilmne, et oli saavutatud suur samm edasi Läänemere

regiooni peaagu täielisele patsifitseerimisele, lülitades välja kahe ranniksuurriigi vahelise konflikti võimaluse, eemaldedes seega ka eventuaalse sõja laienemise Balti riikidele ja Põhjamaadele.

Ühenduses selle täiesti uue olukorraga, oli isenesestmõistetav, et Läänemere basseini poliitiline formatsioon pidi tulema uuestikujundamisele kogu ulatuses, eriti arvesse võttes N. S. V. Liidu poliitilise vastutuse tõusu Läänemerel aset leidnud positsioonide ümberkorraldamise järel-dusel.

Ignoreerides aset leidnud tõsiasi ja suutmata lahendada lahtiolevaid küsimusi rahuliste läbirääkimiste teel, puhkes kurvastav ja laostav sõda Saksa ja Poola vahel, millega Poolale antud garantiikohustusile järgides liitusid ka Inglismaa ja Prantsusmaa. Selle tagajärjeks on praegu Versailles's sündinud ja moodustatud Poola riigi lõpp ning ta jaotamine erikokkuleppe alusel Saksa ja N. S. V. Liidu vahel.

Puhkenud sõjas säilitasid ja tahavad säilitada kõik Balti riigid ning Põhjamaad valjut neutraliteeti. Ent nagu juba mainisime, poliitiline konstellatsioon Läänemerel ei ole sama, mida ta oli enne, eriti nüüd, pärast Poola riigi väljalangemist Läänemere riikide hulgast ja Saksa — N. S. V. Liidu koostöö kokkulepet. Balti mere staatus on muutunud kogu ulatuses ja ükski rannikriik ei saa, ei või ignoreerida seda fakti ega desintresseeruda sellest.

Selles arusaamises aktsepteerisidki Balti riigid N. S. V. Liidu ettepaneku astuda läbirääkimistesse, et reguleerida temaga oma suhteid vastavalt uuele olukorrale.

Nende läbirääkimiste tulemustena sõlmiti 28. septembri ja 10. oktoobri ajavahemikul vastastikuse abistamise paktid kolme Balti riigi ja N. S. V. Liidu vahel, mis peajoontes näevad ette solidaarse vastastikuse abistamise kallatetungi korral nende piiridele Läänemere regioonis ning võimaldab N. S. V. Liidul omada neis riikides nii nende kui oma julgeoleku kaitseks teatava arvu merebaase ja aerodrome.

Balti riigid sõlmisid need lepingud Läänemere uue staatuse reaalses äratundmises ja täielises teadlikkuses Läänemere basseini patsifitseerimise ning neutratiliseerimise uutest nõuetest. Kui nad selle juures on kannud teatavaid ohvreid oma suveräniteedi valjult piiritletud kitsendamise, mõttes mis põhimõtteliselt ei lähe kaugemale Rahvasteliidu paktis ettenähtud permanentsetest kohustuslikest suveräniteedi kitsendustest, siis on see tehtud kogu Läänemere regiooni rahu huvides, säilitades selle juures kogu oma vankumatu iseseisvuse ja piiramatu sõltumatuse rahvusliku ja riikliku suveräniteedi seisukohalt, olles annud eeskujuliku näite rahu organiseerimise kollektiivsest kindlustamisest regionaalses ulatuses, mida Rahvasteliit ei suutnud teostada.

Põhjamaade ajakirjanduse vihjed Balti riikide suveräniteedi kaotamise suhtes on alusetud ning osutavad vaid halba tahet ja mitte arusaamist kõiki Läänemere riike ühiselt ja eluliselt huvitavaist probleemidest ühise julgeolu, rahu ja neutraliteedi kindlustamisel ning tagamisel. Sõlmitud vastastikuse abistamise paktid N. S. V. Liiduga ei ole koalitsiooni ega bloki moodustamise paktid agressiooniks kellegi vastu, vaid neil on puht oma regiooniga piiratud agressiooni vastane defensiivne iseloom. Neid pakke võib nimetada kui soovitakse liitudeks, ent see allianss taotleb rahuprintsiipi, kuna igasugustes koalitsioonides ja blokkides, mida need paktid ei sisalda ega ürita, on predomineerivaks sõjaelement, agressioon. Sõjaelementi ja rahuprintsiipi on aga võimatu ühendada.

Vastastikuse abistamise paktid Balti riikide ja N. S. V. Liidu vahel täiendavad ning viimistlevad Läänemere patsifitseerimise ja neutraliseerimise süsteemi, mille tõttu nad on üheväärselt tõhusaks kaitsaks ja garantiiks kõigi Läänemere rannikriikide rahule ja neutraliteedile. Sõlmitud paktid ei riiva kuidagi ka Balti riikide poolt deklareeritud neutraliteeti käimasolevas sõjas. N. S. V. Liit ei ole sõdija riik ja kui ta ka seda oleks, siis ka sel juhul kestaks Balti riikide

neutraliteet seni kuni pole riivatud lepinguosaliste piirid Läänemere regioonis agressiooni tõttu mõne Euroopa suurriigi poolt. Neutraalne saab olla vaid kellegi suhtes ja just kellegi sõdija riigi suhtes. Ei saa olla lihtsalt neutraalne — sel pole juriidilist mõistet ega mõtet. Neutraliteet on ühe riigi suhe mõlemate sõdivate pooltega. Üks ja sama riik võib olla ühe riigiga sõdija, teisega aga neutraalne. Mingisugune defensiiv-ega isegi offensiiv-allians ei saa rikkuda neutraliteeti seni, kuni lepinguosaline pole tegelikult sõtta astunud. Neutraliteet lõpeb ainult momendil, mil kahe riigi vahel on alanud sõjategevus, ja sedagi ainult selle riigi suhtes, kellega sõda alanud. Partikulaarse rahvusvahelise õiguse järele võib riik olla kohustatud liidulepingu alusel astuma sõtta lepinguosalise kõrval, s. t. ta ei tohi jääda neutraalseks sõdivate riikide suhtes. Ent kui ta siiski jääb neutraalseks, rikub ta liidulepingut ja juriidiliselt on tal kõik neutraalse riigi õigused. Erikohustus sõtta astuda on kehtiv vaid i n t e r p a r t e s.

Seega on valed ja alusetud Põhjamaade ajakirjanduse väited, nagu oleksid Balti riigid lakanud olemast neutraalsed ja isegi rikkunud neutraliteeti vastastikuse abistamise paktidega. Balti riikide neutralitett püsib samuti nagu Põhjamaade neutraliteet käimasolevas sõjas. Muud või mingisugust eriõigust neutraliteedile meie ei tunne, nagu ei tunne seda ka rahvusvaheline õigus, kuna jutt võib olla vaid normaalsest neutraliteedist, mitte n. n. neutralisatsioonist, demilitariseerimisest, «Befriedungist» jne. jne.

Kuna N. S. V. Liit pole sõdiv riik, vaid on neutraalne käimasolevas sõjas, siis ei saa lugeda ka temale kasutada antud baaside mehitamist relvastatud jõududega neutraliteedi rikkumiseks Balti riikide poolt.

Balti riigid on soovinud käia positiivse koostöö rada Läänemere regiooni patsifitseerimisel ja julgeolu garanteerimisel ning nende käitumine ei ole olnud dikteeritud mingisugusest nõrkusest. Ka nõrkadena on nad suutnud näidata san-

garlikkust ning ei ole võitnud oma iseseisvuse mitte mingi konverentsilaua taga võõraste huvide teenistuses ja tänu nende huvide kaalutlustele, vaid nad on saavutanud oma riikliku uuestisünni relvadega käes. Balti riigid teavad ja oskavad sangaritena surra, ent nad oskavad hinnata ka rahvusvahelise ühiskonna ja humaniteedi reaalseid nõudeid ning ei lasku fantastikasse.

Moodne aeg, eriti uued olukurrad Läänemere basseinis eeldavad kõigi rannikriikide solidaarset osavõttu ja huvi ühistes rahuüritustes humaniteedi ning kultuuri tuleviku teenistuses. Ei saa ega tohi end isoleerida apaatsesse passiivsusse, kui ümberringi on käimas miljonite inimeste heitluse paremini organiseeritud ilmakorra eest. Ei saa tahta, et sind jäetaks välja puht egoistlikel motiividel suurtel momentidel, kus toimub vanade väärtuste ümberhindamine ja uuskujudamine ning milleks on tarvis ka oma annus tuua vaekausile, et siis pärast tahata vaid lõigata vilja.

Balti riikidel ja N. S. V. Liidul on Balti ruumis ühised huvid ning samad huvid on ka Põhjamaa riikidel. Seda on Balti riigid alati toonitanud ja sellest arusaanud, ent koostöö nende huvide kokkukõlastamiseks võis alata alles nüüd, kui kõrvaldati Läänemerest N. S. V. Liidu ja Saksa vastolu, mis tagab Läänemere patsifitseerimise ja neutraliteedi. Selle täielik teostamine eeldab aga ka Põhjamaade aktiivset ja positiivset osavõttu käimasolevast ümberkujudamisest Läänemeres on lõpp üksikute suurriikide huvide teineteise vastu väljamängimisel.

Balti riigid pole kunagi soovinud isoleerida N. S. V. Liitu juurepääsust Läänemere sadamatele. Ajalugu on näidanud, et Venemaa täieline isoleerimine Balti merest on viinud vaid õnnetustele ja sõdadele. Orduriigi vastavast eksitusest tekkisid lakkamatud sõjad ja see sai orduriigi hävinguks. Sel põhjusel pidid loovutama oma positsioonid Balti rannikul ka teised riigid. Balti riikide pärisrahvad pole kunagi taotlenud sellist tendentsi ning seda traditsiooni on püsivalt jatkanud ka nende uuestisündinud riigid ja tõendanud seda nii varem

kui ka äsja sõlmitud poliitiliste ning kaubanduslike lepetega.

Kolm Balti riiki seisavad nüüd uute suurte ülesannete ees. Suur ümberkujundamine nende regioonis nõuab veel tihedamat koostööd nende rahvaste vahel, eriti arvesse võttes asjaolu, et nende välispoliitikas on teostunud põhipanev

ja täieline kooskõlastumine samaväärsete vastastikuse abistamise paktide sõlmimise tagajärjel N. S. V. Liiduga, moodustades ühtlase ja tervikliku rinde endi iseseisvuse ning julgeolu kaitsel.

Karl Zirkel,
Eesti Välisministeeriumi Lääne
Poliitilise büroo juhataja.

Alfonss Francis

levērojamākās parādības latviešu rakstniecībā pēdējos trijos gados

Ja pirms 3 gadiem rakstot par latviešu rakstniecības izveidošanos jaunā laika garā, tā vēl visā visumā tikai iesāka iet pa tikko nospraustu ceļu, tad tagad, kad aiz muguras stāv vienības valsts seši gadi, vērojam jau tās zināmu izveidošanos un gatavību. Rakstniecība ir ieguvusi noteiktas parašas un briedumu, ko sekmējusi mūsu zemes un tautas vispār uzplaukušā garīgā dzīve. Ja pagājušā apskatā varēja tikai norādīt uz vispārējām parādībām par grāmatniecības uzplaukumu, tad tagad tas jau ir notikums ar tiešiem pierādījumiem — latviešu grāmatveikalos pēdējos gados parādījies vistuvāko kaimiņu, igauņu un lietuvju literatūras. Ar prieku jāpiemin, ka arī vairāk vērtīgu un skaistu grāmatu kā visos agrākajos gados kopā. Šo grāmatu pulkā arvienu lielāku vietu ieņem pašu zemes rakstnieku darbi, tulkojumiem aizējot tālākā plāksnē. Pēdējie kļuvuši vērtīgāki kā izvēlē, tā apstrādājumā, izvēli izraugoties, galvenokārt, no latviešiem vairāk radnieciskās ziemeļzemju darbi kļūst pietami latviešu lasītājiem, no katras tautas ar vismaz pāris grāmatām gadā, kas pašķir ceļu uz Baltijas tautu kulturalo iepazīšanos, tuvināšanos un tālāko kopdarbību.

Tālākais apskats pēc iznākšanas gadiem centīsies pieminēt labākos darbus latviešu dzejā, prozā un dramā.

1936.

1936. gadā iznākuši vairāk kā desmit dzejoļu krājumi un piecas plašas dzejas

antoloģijas. Kaut vairākās dzejoļu grāmatās ievietoti jau senākus gadus sacerēti darbi, tomēr tie, bet it sevišķi antoloģijas sevī ietver jaunā laika garu, kas reizē ir latviešu dvēseles mūžības elpa.

Pie tām sevišķi jāatzīmē V. Plūdona kā agrāk sarakstītās, tā jaunākās «Zemgales balādes» ar tās brīvības cīņu attēlojumu grāmatā «Par tēvuzemi un brīvību». Šī ir lielu domu un cīņas spara apgarota dzeja, kurā ievērojamais vārdu meistars liek atdzīvoties pagātnei tādā veidā, ka viņas skatīšana dod jaunus mudinājumus arī nākošām dienām un darbiem.

K. Jēkabsona dzejoļi iznāca ar virsrakstu «Rudens zelts» — tas ir reizē smagais vārpu brieduma zelts, kuram pāri tanī pat laikā lido arī vieglais lapu putenis, kas vēl apbur acis ar savas bijušās un norietošās godības mirdzumu, tā kā ar viņu autors jau atvadās no savas vasaras ar tās kvēli, negaisiem un audzēlību. Galā vērojam: reizē ar lielāka domu brieduma iestāšanos, labākas dzejas skaidrības sasniegšanu, augstāko tikumisko ideālu saskatīšanu, Jēkabsons iegājis savā labākā daiļradišanas posmā.

V. Damburga dzejoļi iznākuši ar nosaukumu «Zemes Mārai» un ietver autora pēdējo desmit gadu laikā sacerētos

*) Šis raksts uzskatāms kā turpinājums Latvijas-Igaunijas mēnešrakstā 1936. gada 1. burtiņā iespiestajam rakstam «Latviešu rakstniecības izveidošanās un tās sasniegumi pēdējā posmā».

dzejoļus. Šinī grāmatā Dambergs parādās kā pilnīgi nobriedis un savu ipatnību noskaidrojis dzejnieks, kas gan pieturas klasiskās dzejas ārējām formām, bet to saturu galvenokārt smēlis no latviešu dzīves avotiem.

A. Ķēniņa dzejoļu grāmatā «Rudens un zvaigznes» sakopoti no 1914. līdz 1935. gadam rakstītie dzejoļi, kas viens no otra stipri atšķiras kā pēc satura, tā ietēra. Ķēniņš grib būt stingri latvisks dzejnieks un tālab viņa iemīļotākās temas ir par Latvijas vēsturi.

J. Miesnieks krājumā «Balsis» arī sakārtojis vairāk kā desmit gadus ilgā laikā radušos dzejoļus. Viņa senatniskās mistikas apdvestos pantus. Miesnieks jāpieskaita novadnieciskiem dzejniekiem.

Tādi ir labākie atsevišķu dzejnieku iznākušie pagājušā gadā dzejoļu krājumi. Nav novērojams, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, nekāds spēcīgs lūzums, taču gan nepārtraukta attīstība un augšana jaunai Latvijai.

Blakus šām atsevišķu dzejnieku dzejas grāmatām, iznākušas piecas plašas antoloģijas, tā kā 1936. gadu var nosaukt par antoloģiju gadu. No tām A. Baumana kartotā «Jaunā Latvija» un J. Grīna «Dziesmotā Latvija» ir tādas, kas ietver labu daļu no tām dzejas bagātībām, ko par savu tautu un tās ilgam pēdējos simts gados sarakstījuši latviešu dziesminieki. Šās antoloģijas ir plašas un varenas un daudzu autoru kopējas dzejiskās epopējas par skaisto, sapņoto, svēto un mūžīgo Latviju.

Citāda rakstura ir V. Cedriņa «Zemes dziesmas». Šī antoloģija sniedz ļoti plašu un bagātu materiālu par latviešu zemnieku, viņa darbu, dzīvi, centieniem un zemi, kā to skatījuši un uztvēruši latviešu dziesminieki.

Ļoti tuvu šai stāv L. Breikša «Darba dziesmas» — antoloģija, kurā tāpat savāktas dziesmas, kuras vēsta par strādnieku un viņa darbu, kā «Zemes dziesma» runāja par zemnieku.

Savdabīga ir A. Sprūdža — «Latgales dziesminieki», kurā savākts tas, ko latviešu dzejā vērtīgu devuši Ezerzemes dzejnieki. Tās nozīme galvenokārt lite-

raturvēsturiskas dabas, un noder ikvienam, kas grib gūt pārskatu par līdz šim tik maz pazīstamo latgaliešu dzeju un tās tapšanu.

Aplūkojamais gads, raugoties darbu pēc skaita, un it īpaši pēc to vērtības, uzlūkojams par stāstu uzplaukumu gadu, jo no vērā liekamām prozas grāmatām, kāds desmits romānu, bet tām blakām vairāk kā piecdesmit stāstu un noveļu kopojumu. Liekas, ka stāsts atkal iekarojis savu vietu, kāds tam pēc nozīmības pienākas. Taču šo daudzrakstītāju darbi nav labākie.

Apmēros plašākais P. Roziša romāns «Valmieras puikas», kur plašajā darbā parādīts revolūcijas tapšanas laika noskaņojums Ziemeļvidzemes jaunatnē, kuras garīgais centrs ir Valmiera ar tās vairākām skolām. Tajās topošā intelligēncē cīnās ar ķeizārvalsts visiem spēkiem atbalstītām pārkrievošanas strāvām, kas no visām pusēm brāžas pāri kā nikni plūdi. Romānam blakus viņa kulturvēsturiskai bez tam ir arī ievērojama mākslinieciska nozīme un tas ir labākais Roziša darbs.

Otrs tikpat plašs darbs ir J. Lāča — «Mūža meža maldi». Tajā attēlots laikmets pēc Latvijas atbrīvošanas, kad uzplauka sektantisms, bieži vien ar reliģijas vārdu apsedzot visādus savtīgus šo sektu vadītāju nolūkus, aizvedot tos kā kolonistus mūža mežos.

V. Lācis romānā «Cilvēki maskās» rāda liktenīgas dzīves, kurās cilvēki stāigā slēpdamies zem maskām, censdamies cits citu atsegt. Arī šis V. Lāča romāns eksotisku aprakstu un dēķu pilns.

K. Lapiņam kā «Mana drauga romāns», tā arī «Tajos trakos laikos», ir stāsti par kādām neikdienišķām mīlestībām, kur pirmajā tiesnesis iemīlās morāliski pagrīmušā sievietē, bet otrā revolucionārs muižnieka meitā, bez augstākas vērtības.

K. Pimberam turpretim romānu ir veseli trīs: «Saules kauja», «Melns barons» un «Pelēkā zeme». Tie visi tēlo latviešu zemnieka dzīvi dažādos laikmetos.

Plašāki vēsturiski stāsti ir R. Ērgļa «Sēļi» un «Viesturs». Tajos autors cen-

ties, galvenokārt parādīt latviešu dzīvi 13. g. s. sākumā.

Šā gada noveļu krājumu priekšgalā liekams «Sauciens naktī», A. Grīna labākās vēsturiskās noveles, kas ir gaismas stars vēstures tumsā, kurā agrāk bija saskatīts tikai nospiestais un apsmietais latvietis un kur nu jaunā gaismā redz uzceļamies arī spožas varonības un slavas apvītus stāvus. Grīna vēsturisko noveļu meistarība pastāv viņa valodas vijīgumā.

J. Akuratera noveles krājumā «Draugi un gadi» pārsteidz ar savu tipu skaidro zīmējumu. Raksturīgākais ir šis pats pirmais stāsts par bajārīgiem saimniekiem. Starp daudzajām Akuratera grāmatām šī ir viena no jaukākajām.

J. Jaunsudrabiņa jaunākie darbi sakopoti grāmatā «Sliņķa virsnieks». Tajā ievietotajos stāstos raksturīgi zīmēti lauku ļaužu portreti, cilvēki ar viņu ikdienas tikumiem un netikumiem, ar kuriem tie saauguši un nevar izšķirties pat tad, kad viņi to vēlas. Otra viņa grāmatā saucas «Ūdeņi», un tā satur brīnišķīgas dabas tēlojumus un rāda cilvēka sašķaņu ar dabu.

Starp stāstu grāmatām vēl atzīmējamas J. Sārta «Dunču ciemā», kurā autors rādījis tālas purvu ielenktas nomales iedzīvotājus, kas vēl ved pirmatnēju saimniecības veidu un arī paši savstarpējās attiecībās nav vēl šķirušies no neiecietības, nenovīdības un skaudības. K. Zariņš «Burvja aplī» parādās kā labs stilists un dzīves norišu vērotājs.

Tāpat arī H. Vīka krājumā «Atsegtās dvēseles» rāda neikdienišķus savā sīkmanībā cilvēkus. Vai tikai tādas vien autore saskatījusi mūsu tagadējā sabiedrībā, jeb vai tās viņa rādījusi ar dziļāku nodomu, paliek neskaidrs, taču arī šī grāmatā lasītāja dvēselei nedos meklēto ilgu un alku apmierinājumu.

Vēl iznākuši daudzi citi noveļu un stāstu krājumi, starp citu, šā apskata rakstītāja stāsti un noveles grāmatā «Baronu gals», par kuru A. Baumanis žurnālā Daugava rakstījis šādi: «Viņa grāmatā nav nevienas mīlestības intrigas, tā ir ideoloģijas grāmata, kurai īstenībā ir tikai divi lieli sižeti: tā uzspodrina mūsu

valsts neatkarības izcīnītāju slavu, un tā tēlo mūsu sasniegumus neatkarības gados.»

Agrāk teatros izrādīto dramatisējumu skaits samazinājies, dodams vietu īstām dramām vai tā dēvētām skatu lugām, tā jau redzami iezīmējot lūzumu dramatiskās rakstniecības tapšanā. Izdoto lugu skaita pieaugums reizē atzīmē arī kvalitātes celšanos. Tūdaļ gan jāpiebilst, ka stingri pēc dramatisma likumiem izveidotus darbus vairāk snieguši vecākās paaudzes rakstnieki, kamēr jaunās paaudzes autori vēl nav paguvuši atrāisties no dramatisējumu parauga, rakstot arī skatuves darbus saraustītām, scenārijveidīgām ainām.

J. Līgotņa «Bierantos» ir plašāka laikmeta drama, kurā tēlo tās klūmīgās tekas, kādās nonākusi jaunā lauku paaudze, pārāk pakļaudamās pilsētas ietekmei bijušos partiju laikos. Tā vairs nepazīst ne īstu mīlu, ne arī īstu prieku, jo lielais darbs un jaunradīšanas prieks tai kļuvis svešs. Lugas dramatiskā uzbūve spēcīga.

Ģimenes attiecības rāda K. Jēkabsons «Draudāru vedeklā», pieskaroties bieži attēlotām parādībām, taču tās parādot jaunā skatījumā.

J. Akuratera «Kronvalds» ir tautiskā laikmeta astoņi vēsturiski skati ar sava laika ievērojamākiem latviešu darbiniekiem. Šo vēsturisko skatu uzvedums atdzīvinā sava laikmeta varoņus, kuru dzīves izprašana atļauj labāk saprast arī turpmākās latviešu vēstures norises.

Vēsturiskās dramatisma vēl sarakstījuši V. Zonbergs — «Melnais jātnieks», vēsturisku spēli brīvdabas izrādēm par zobenbrāļu iebrukumu laikiem, un skatu lugu «Ziedošais jaunības laiks» par latviešu mākslinieku bohemisko dzīvi reakcijas laikā pēc piektā gada.

V. Lāča «Tālais ceļš» norisinās bēgļu laikmetā, kad latvieši bija spiesti izklist pa plašo krievzemi, grūto un ciešanām bagāto ceļu caur svešo zemi un svešām idejām atpakaļ uz dzimteni.

E. Zālītes «Vecais pilsakmens» sarakstīts pēc tā paša nosaukuma Deglava

stāsta, rādot klaušu laiku beigu cēlienā «bargu, bet taisnīgu» muižnieku, saimniekus un kalpus grūtajā pārbaudīšanas laikmetā.

Pieaugušais apcerējumu skaits rāda padarītā darba ieguvumu novērtēšanu. Apcerējumi rakstīti par visdažādākām temām, sākot ar skaidri literārām, pārējot pie filozofiskām un beidzot ar sabiedriskiem jautājumiem.

Starp šiem rakstiem pirmā vietā liekama E. Brastiņa «Tautības mācība», kurā pietiekami pārskatāmi apcerēti jautājumi par tautisko ideju, tautu un tautību, tautisko cilvēku, valsti un kulturu.

Šai ievērojamai grāmatai blakus stādama dažas vēstures laikmetus noskaidrojušas paceres. Kā plašākā jāmin prof. A. Spekkēsa «Latvieši un Livonija 16. g. simtenī», kurā grāmatas autors pirmo reizi latviešu valodā publicē savu autoru ziņas, kas nostāda jaunā gaismā šā laikmeta latviešu dzīvi un centienus. Grāmata kā saturā, tā stilā pieder labākajām, kurā rādīta kāda laikmeta aina.

Kāda cita zināmā mērā līdzīga, ir J. Strauberga — «Rīgas latviešu pirmās nacionālās cīņas», kurās attēlota 18. g. s. Rīgas latviešu nerimstošā cīņa ar vācisko rāti un ģildēm pēc savām pilsoniskām tiesībām.

1937.

Šis gads dzejā nav visai ražīgs pēc iznākušo grāmatu skaita, bet totiesu jo vērtīgs pēc viņu labuma. Ir gandrīz pilnīgi atkrituši nevarīgu iesācēju un gadījuma dzejnieku krājumi. Kas iespiests, tas arī pelna, ka to ievēro un aplūko.

Arī pēc satura jaunā dzejā vērojama krasa atšķirība no agrākās. Zuduši sīku lirisku tematu apdziedātāji, dodot vietu plaša vēriena balādiskiem un episkiem sacerējumiem. Tajās skan tēvzemes mīlestības un varonības balsis, kas sasaukdamās ar dzejas lasītāju saimi, viņu audzinās un iedvesmos mūžīgās Latvijas celšanai un sargāšanai. Un ja arī var apgalvot, ka dzeja vien reto pārlicinās un piegriezīs lielajam darbam, tad var tikpat droši teikt, ka šo darbu sākušo viņa uzturēs modru līdz galam.

Tā dzejniekus vērojam augstvērtīgas radīšanas posmā. Sabiedrības doma atzina par pagājušā gada labāko dzejoļu grāmatu V. Strēlertes «Vienkāršie vārdi». Autorei tā pirmā grāmata, bet tajā jau raksturīgi parādās jaunās dzejnieces domāšanas un izteiksmes īpatnības. Viņa raksta skaidri, mierīgi un nosvērti, tā atšķirdamās no lielā dzejnieču vairuma. Šim saturam pilnīgi atbilstoša arī viņas dzejas forma.

Otrā iespaidumā parādījusies J. Medeņa pirmā dzejoļu grāmata «Torņi pamaļē», kas tagad saucas «Mūžīgā diena». Tagad tanī ievietoti arī pārējie tā laika dzejoļi, kas pirmā iespaidumā bija izpalikuši, tā rādot pilnīgi Medeņa dzejiskās tapšanas un attīstības ainu.

K. Studenta vairāk par desmit gadus ilgā dzejnieka darba augļi vērojami krājumā «Sarkanā sērmūkša». Students ir savrūpu stāvošs realistisks dzejnieks, kam tiešus līdziniekus būs grūti atrast. Dabas liriku Students veido ar īpatnu meistarību.

Mazliet līdzīga tai ir arī K. Ieviņa dzeja grāmatā «Apskaidrošanās». Ieviņš kļuvis kluss lauku ļaužu apdziedātājs, kura panti dažbrīd lasās viegli un plūstoši. Šī grāmata iznāca viņa rakstnieka divdesmit piecu gadu darba atceres laikā un rāda šā laika sasniegumus dzejas mākslā.

V. Egliša «Mana pasaule» ir subjektīvas intelektuālas dzejas grāmata, kas mazāk spēj aizraut ar jūtu spraigumu un kvēli, bet vairāk grib pārlicināt ar savu vēso retoriku.

K. Jēkabsona jaunākais krājums «Debessgaisma» turpretim satur reliģisku dzeju.

Starp lielajiem dzejojumiem atzīmējama A. Čaka poema «Mūžības skārtie», latviešu strēlnieku pulku karavīri, kuri tālu nesa latvju karotāju slavu. Poemā daudzas meistarīgas vietas. — Otrā grāmatā — «Iedomu spoguļi» ir lirika viņa īpatnā žanrā, kas tagad tikai kļuvusi kļūsinātāka saturā, bet formā vēl arvienu lepojas ar milzīgo gleznu bagātību, kas bieži apēno pašu dzejas kodolu.

P. Aigara «Mākoņu dzirnas» krājumā atrodami kā īsi intimi dzejoļi, tā garāki baladiski dzejojumi, kas rāda īpatnēju gleznu savijumu, šinī ziņā mazliet līdzinoties Čaka dzejošanas paņēmieniem.

E. Adamsona «Ģērboņi» rāda visas šā dzejnieka attīstības pakāpes — no ornamentētāja, senlaicīgu lietu un notikumu aprakstītāja uz sabiedrības tiesāšanu un, beidzot, tās asu izsmiešanu un noliegšanu. Šie pēdējie trīs arī visciešāk saistās ar vienām mākslas tradīcijām.

J. Grota «Dziļos sniegos» ir tikai izjūtas dzejas krājums. Ar viņam piemītošo veiksmi un paviršību attēlota daba, cilvēki un paša rezignējošās jūtas.

No pieminētajām stipri atšķiras P. Atspulga «Dzīras». Būdams dzīvības dziņu un alku dzejnieks, īpatnējs viņš arī izteiksmes līdzekļu izvēlē, rikojojoties ar tiem veikli un atturīgi.

Beidzot piezīmēšu, ka arī man, šo rindu rakstītājam pārskata gadā iznāca dzejoļu krājums «Zintis» ar dzimtenes dzīves, darba un vēsturiskiem dzejoļiem.

Tāds ir latviešu rakstniecības 1937. gada guvums dzejas nozarē, samēros ar citām literatūras nozarēm līdzīgs iepriekšējo gadu ieguvumiem kā pēc daudzuma, tā vērtības.

Tālāk apskatāmā gadā iznākuši ap divdesmit piemināmi oriģinālromāni un pāri par piecdesmit stāstu krājumu. Skaita ziņā grāmatu skaits, ko devuši prozisti, nav mazais. Romānu liela tiesa darbības saistās ar latviešu dzīves lielajiem notikumiem vai nu senlaikos, vai arī mūsu dienās, brīvības cīņās vai to ieguvumu izveidošanas darbā. Turpretim stāstnieki pa lielākai daļai šķetinājuši anekdotam līdzīgu notikumu risināšanu, daudz mazāk ievērojot šos tautai svarīgos notikumus un ar tiem saistīto ideju un problēmu atrisinājumu.

Lielākajiem romāniem pieder J. Sārta «Druvas san». Tajā aprakstīti un risināti cilvēku likteņi un dzīves problēmas mūsu laika vērojumā, raženās lauku dzīves saulē. Otrs Sārta romāns — «Krusts debesīs» aizved senā Tālavā, tās vecākā Tālivalža jaunības dienās. Šis romāns gan mazāk rāda vēsturiskās pa-

tiesības attēlojumu, kā tālaika kultūrvēsturiskās dzīves ainas uzmetumu.

Tos pašos laikos un vietās aizvada arī Aīdas Niedras «Vindedze», rādot blakus jaukti tvertām kultūrvēsturiskām ainām arī spēcīgu raksturu zīmējumus. Šajā darbā vēsturiskās tiešamības un iespējamības ieskanas krietni vairāk, taču arī šis vēl pilnā mērā fantāzijas romāns par mūsu senatni.

J. Juškeviča vēsturiskais romāns «Zobens pār Rīgu», rāda tās viduslaikus ar to īpatnējām dzīves ainām un sabiedrisko kārtību. Romāns lasāms ar interesi, vienīgi viņa valoda un arī uzbūve atļauj daudz ko vēlēties.

Spēcīgs ir A. Upīša vēsturiskais romāns «Pirmā nakts», kas spilgtās ainās tēlo latviešu zemnieku likteņus un cīņas ar muižniecību dzimtbūšanas laikos. Otrs viņa romāns — «Smaidošā lapa» — ir kodīga satīra par partiju laikiem.

K. Zariņš mākslinieka un tautas tiesību meklētāja acīm aplūkojis un aprakstījis romānā «Kaugurieši» Kauguru zemnieku 1802. gada nemieru izcelšanos un norisi. Šis ir literāri labākais starp pagājušā gadā iespiestiem darbiem un aizrauj lasītāju kā ar notēloto nemieru dalībnieku, latviešu zemnieku dziļo godprātību, tā arī attēloto apspiedēju viltību un bardzību.

E. Stērstes «Andreja Zīles dzīvē» tēlotos tautas atmodas laika darbiniekos viegli saskatāmi tā laikmeta sabiedriskās dzīves veidotāji un tam bez literārās arī kultūrvēsturiska vērtība. Vairāki citi darbi pieskaras pasaules un atbrīvošanas kara, kā arī zemes nebrīvības laikmetam.

K. Lapiņa romāns «Sabrukums» vēsta par Rīgas fronti pēc Rīgas krišanas 1917. gada vasarā un rudenī un latviešu strēlnieku pulku došanos uz krievzemi.

Neatkarīgās Latvijas dzīvi rāda V. Veldres «Dižmuiža». Te attēloti valsts sākumi attālā nomalē, atbrīvošanas cīņas un zemes dalīšana, tāpat lielās pārveidības pēc tam nevien muižas, bet arī cilvēku dzīvēs un raksturos.

Šo pašu muižu dalīšanu un jaunsaimnieku dzīves uzsākšanu tēlo arī K. Fim-

bers romānā «Pelēkā zeme», II daļā. Viņa darbā pārsvars dzīves ēnas pušu rādīšanai.

J. Lāča romāna «Mūža meža maldi» II un III daļa rāda latviešu izceļotāju grūto dzīvi Brazīlijā, kurp tos aizvīlinājušas murgotāju sektantu nevalodas par pasaules galu.

P. Rozīša pēdējais darbs «Zemes prieks» rāda atgriešanos pie zemes un tās spēcīgās izjūtas, ko šāda dzīve sniedz. Romānu pēc viņa piezīmēm, Rozītīm nomirstot darbu nepaveikušam, paveic A. Erss. Šis ir otrs tāds gadījums latviešu rakstniecībā, kad mirušā autora darbu pabeidz cits, pirmais to darija Jēkaba Janševska dēls Kārlis.

Vēl jāpiemin J. Jaunsudrabiņa romāns «Augšzemnieki» un V. Lāča «Vecā jūrnieku ligzda», kas tomēr nepārsniedz šo rakstnieku devumu agrākos darbos.

Iznākuši arī daži jaunatnes romāni, tie tomēr nepārsniedz lasamvielas nozīmi.

Īpatnēja miniaturu grāmata ir J. Sudrabkalna «Viena bezdelīga lido». Tajā atjautīgais dzejnieks ar dabas apbrīnotāja un milētāja acīm raudzījies pasaulē un tā rādījis ainavas, kas ir, kā kādreiz dēvētie dzejoļi prozā, autora sajūtu koši atspīdumi.

Lasot A. Sprūdža noveļu un pastāstu krājumu «Daugavas vēji», lasītājs iepazīstas ar Latgales dzīvi, tās sētām un ļaudīm un īpatnējo skaistumu un pārveidošanās varenību.

Spilgtus raksturus, īstus varoņus, kas neliecas savā ceļā, vai ja pretvara pārāk spēcīga, laužti līkst, rāda Aīda Niedra savā grāmatā «Vanagu ligzda». Klaušu laiki un ļaudis tā vēl reizi atraduši spilgtu un īpatnēju viņu attēlotāju.

Ne pārāk liela līdzība saturā, toties liela radniecība garā ir V. Lesiņa tēlotiem ļaudīm grāmatā «Milži». Tie ir atbrīvošanas cīņu varoņi, kas ar saviem darbiem pacelas augstu pāri par savu apkārtni kā milži, rādīdami ceļu, kas ejams ikvienam drošam un apzinīgam latvietim.

Pārējie stāstnieki galvenokārt nodevušies saistošu anekdotu literatūras atrisi-

nāšanai vai arī īpatnēju paņēmieni meklēšanai, kā šo stāstu iekšējai uzbūvei, tā arī to tēlojumam. Viņu sasniegumi bieži var ļoti interesēt lasītājus pēc to tīri literariem panākumiem, turpretim dziļākas, dzīvi virzošas nozīmības tiem mazāk.

Savrūpējais īpatnis ir P. Ērmanis grāmatā «Paziņu portreti». Te viņš rādījis īpatnēju cilvēku tēlus, kas nav izceļušies ar savu ārējo skaļumu, bet tādi bijuši ar savām dziļākām dvēseles sajūtām, ārēji pasīvam vērotājam likdamies vienādi un vienmuļīgi.

K. Lesiņš grāmatā «Zīmes tumsā» un E. Adamsons — «Smalkās kaites» tēlo galvenokārt pilsētas inteliģentus un pusinteliģentus, kurus māc dzīves apnikums un dīvainas iedomas un parādības. «Smalkās kaites» viņus sagrauz un salauž, tā ka tie lielāko tiesu iet bojā.

Nenoliedzama radniecība ar iepriekšējiem rakstniekiem ir arī E. Gulbis, īpaši stāstu un noveļu krājumā «Garamgājēji» un H. Vikas novelēm «Mūzu vaimanas». Tikai Lesiņa un Adamsona inteliģento tipu vietā Gulbis un Vika kavējas pie vidējo, turīgo aprindu tēlu rādīšanas, kas parasti pazīstami ar miētpilsoņu vārdu. Tā šo rakstnieku darbos samērā spilgti parādītas pilsētnieku grupas ar to dažādām pārspīlētām manierēm un dīvainībām.

Jaunatnes grāmatas sarakstījuši A. Sprūdžs «Zelta lietus», A. Mežsēts — «Saulainā pagalmā» un V. Veldre — «Seni stāsti par manu māju». A. Sprūdžs rāda Latgali un tās bērnu dzīvi un gaitas, kas dažbrīd atšķiras no viņu gados esošo gaitām un dzīves pārējos Latvijas novados. Gaišā pasaules skatījumā pauž A. Mežsēts gaitas par bērības dienām lauku sētā. V. Veldres grāmata turpretim vēsta par senās Ziemeļkursas pagātni.

Tā prozā vērojam lielu dažādību kā sižetu izvēlēs, tā apstrādājuma ziņā. Rakstītāju savdabīgums šajā žanrā izpaudies, varbūt pat dzeju ieskaitot, spilgtāki, kā jebkad. Radīti daži īsti meistardarbi, kas neapšaubami iegūs paliekamu nozīmi latviešu rakstniecībā uz gadu gadiem.

Ne dzeja, ne romāns nespēj mēroties iespiesto darbu skaita ziņā ar lugām. Ir gadi, kad, piemēram, 1923. vai 1934., iespiesto lugu skaits pārsniedzis simtu. 1934. gadā iznākušas simts un divas oriģinallugas! Taču pretēji augstajiem skaitļiem, nozīmīgu skatuves darbu ir maz. Liekas, ka te valda kāda pilnīgi pretēji proporcionāla attiecība. 1934. g. devis daudz mazāk labu darbu, kā 1937., kaut gan pēdējā lugu kopskaits sarucis vairāk kā par pusi.

Plaša stila skatu lugām pieskaitāma J. Līgotņa «Skolotāja meita». Rakstnieks darbā pieskāries vairākām svarīgām mūsdienu problēmām, rādot arī viņu veiksmīgu atrisinājumu.

Līdzīga, pēc gara ir M. Zīverta problēma un pārdomu drama «Galvu augšā». Tā cenšas rādīt, ka cilvēks dzīvē ar labu gribu nekad nevar krist tik zemu, lai nevarētu celties, un ka arvienu viņš pats un sabiedrība var atrast salīdzinošas pārejas un izlīgumu. Izcils sasniegums ir viņa drama «Tīrelpurvs», kas, darbojoties tikai 3 tēlotājiem, tomēr sniedz augstāko dramatisko kāpinājumu, rādot piefrontes pārdzīvojumus latviešu strēlnieku cīņu laikā.

A. Grīna «Zemgales atmoda», ir heroiska laikmeta drama, kuras spilgtās ainas runā par seno laiku un paaudžu varonību.

J. Grota «Zelta atslēga» ir raita tautas luga, kas rāda, ka darbs cilvēka vērtību spēj celt visaugstāki un rada viņa dzīves panākumus. Darbs dara lielu visas tautas dzīvi, vienot, kas agrāk naidojušies pašu labuma dēļ; darbs ir tā zelta atslēga. Otrā Grota luga «Puškina» rāda lielā krievu rakstnieka traģiskās dzīves epizodes un galu sīkumainajā krievu mietpilsoņu sabiedrībā.

Spraigu sadzīves komediju devis V. Zonbergs, uzrakstot «Jauno siržu tiltu». Tajā rādīti vēl «vecā kaula» ļaudis, kas visiem spēkiem grib apturēt jaunā laika uzvaru, taču beidzot, jaunatnes un pašas dzīves uzvarēti, iet tam līdzi, kļūst par viņa teicamiem līdzdarbiniekiem.

1938.

1938. gadā iznākušas pāri par divdesmit dzejoļu grāmatas, starp tām laba daļa patiesas dzejas. Kaut arī krājumi tiek vismazāk pirkti, tomēr to augstā vērtība noteic visas mūsu rakstniecības līmeni un reizē arī mūsu gara dzīves uzplaukumu.

Starp pagājušā gadā iznākušajām grāmatām izcili jāatzīmē A. Švābes «Sajonara». Tajā sakopota dzejnieka labāko dzejoļu izlase, kurā A. Švābe uzrāda lielu vārda meistarību.

K. Strauberga «Dienvidu skaņas» ir akadēmiska, vairāk prāta kā jūtu dzeja, kas spēj valdzināt ar domas skaidrību un izteiksmes vienkāršību.

Savdabīgs ir P. Blauiņa pēcnāves dzejoļu krājums «Negaisos un saules staros». Viņa dzeja ir vienkārša un sirsnīga, raksturīga vientiesīgās liriskas pārstāvētāja.

Daudz vienkāršības uzrāda arī Fr. Gulbis krājumā «Sauls tilts», kas iepriecina trauksmainības un jauneklīgas neapmierinātības meklētājus.

To pašu var teikt arī par J. Plauža krājumu «Putnu ceļš», kas satur formā ļoti izkoptu dzeju.

Pretēis daiļrunātājiem augstā stilā ir V. Veldre grāmatā «Prieks». Viņa vienkāršie vārdi, kas bieži skan kā saruna pašam ar sevi, iemieso vienkāršas, dzili patiesas pārdomas un izjūtas.

Tuvu pēc gara viņam stāv arī Fr. Dziesma krājumā «Svētītie gadi», kas ir tāpat dzīves prieka un nozīmes apliecinājums.

Pilnīgs pretstats pieminētiem diviem ir Anšlavs Eglītis, kura pirmā krājumā «Vientulis un dzirotāis» ievietota savdabīga pārdzīvojumu dzeja. Tā, kā pēc gara, tā satura stipri īpatnēja, bet, būdama pa daļai mākslotā, ne katram lasītājam būs pilnīgi pieejama.

E. Kezberes krājums «Dziedošais gliemežvāks», satur vieglu rotalīgu dzeju, kas rakstīta un lasāma laika kavēklī, bez dziļāka pārdzīvojuma.

Nopietnāki ir K. Dāles «Vizmoti pali», kuros dzejniece parādas kā samērā viengabalaina pārdzīvojumu attēlotāja

dzejā, darot to tomēr bez sevišķiem jauniem ierosinājumiem.

Blakus atsevišķu dzejnieku krājumiem iznākuši trīs kopožumi, kas savā dzejas nozarē dod raksturīgāko. Kā plašākais, tā arī nozīmīgākais jāatzīmē E. R a p a s un M. K u p l e s kopotais «Dzīves pavasaris», jaunatnes dzeju krājums, kur ar maz izņēmumiem, sakopots labākais sniegums jaunatnes dzejā.

Arī šis gads devis lielu skaitu prozas grāmatu. Gan vēl arvienu tās nerasniedz dzejas augstumus savā smalkā iedalījumā un apstrādājumā, taču vērojama arvienu labāk un aptverošāka prozas žanru izkopšana un, liekas, nav tālu vairst diena, kad tās varēs meklēt ceļu arī pie citu tautu lasītājiem. Tas notiks tad, kad latviešu rakstnieki pratīs vienreizīgo un latvisko parādīt tā, kā tas spēs kļūt par visu tautu saimes literārās sabiedrības piederumu.

Kā labākais šajā gadā atzīts Aīdas Niedras romāns «Sieva», kas attēlo lauku dzīvi pagājušā gadsimta otrā pusē, ar tā laika saimnieku atkarību no muižas un muižnieku patvaļu. Ieterešants tā varoņu psiholoģijas attēlojums, kas rāda autores lielās iedzīvošanās spējas un labo stāstīšanas māku. Grāmata arī pieskaitāma Niedras visulabākajiem sacerējumiem.

Trijas grāmatas iespiestas A. Grīnamam, un tās saucas «Trīs vanagi», «Pelēkais jātnieks», «Sarkanais jātnieks». Pirmā vēsta par Kurzemes hercoga Jēkaba ekspedīciju uz tālām dienvidu zemēm un tā pilna eksotisku dēku un notikumu attēlojuma. Pelēkais un Sarkanais jātnieks ir triloģijas pirmās daļas. Tām tik plašs saturs un personažs, ka romāns kā tāds ir pirmais latviešu vēsturiskā satura literatūrā. Romāna saturs gan pa lielākai daļai saistās ar Ziemeļvidzemi pirms Pētera Lielā iebrukuma tanī, kā arī pašiem lielā Ziemeļu kara gadiem, taču tajā plaši jo plaši attēlota arī Krievijas, Zviedrijas, Saksijas valdītāju namu dzīve un notikumi, rādot visu plašo vidus un austrumu Eiropas sadarbību pret tālaika visspēcīgo Zviedriju. Latviešu zeme ir tā, kas vissmagāki cieš tautu un valstu savstarpējā sadursmē,

caram Pēterim cērtot logu uz austrumiem. Kā apokaliptiskie jātnieki, posts un bēdas pārstaigāja latvju zemi — bads kā pelēkais un karš kā sarkanais jātnieks. Romāna trešā daļa rādīs mēra — melnā jātnieka postu.

Latvijas tapšanas dienu notikumiem pieskaras A. Ersa romāna «Krusts ceļmalā» divās daļās, rādot šo notikumu daļēju atblāzmu Latgalē un tās cilvēkus.

Ists tautas romāns ar vienkāršu fabulu, totiesu daudziem raibiem notikumiem un nostāstiem ir K. Ieviņa «Pie teiksmotā ezera». Tajā rakstnieks centies izmantot lauku dzīves dažādus atgadījumus, centies rādīt tās liksmo un apgaroto plūdumu.

V. Veldres romāns «Dēli un meitas» rāda jauno paaudzi viņas attiecībās pret vecāko, tā vēl vairāk savstarpējās attiecības pasliktinot, kā arī cīņā pēc labāku ieskatu un centienu uzvaras lauku dzīvē.

J. Sārtam grāmatā pagājušā gadā iespiests romāns «Meža miers». Tajā autors centies parādīt savā literārā darbībā vēl neapskatītus tipus un notikumus, taču ar agrāko darbu stilistikajām īpašībām.

Jūrniekus un viņu gaitas uz ūdeņiem un sauszemes, sakarā ar to trauksmaino raksturu, tēlojis V. Lācis romānos «Zeme un jūra» un «Vecā jūrnieku ligzda» trijās grāmatās. Lāča romāni to savdabīgās vielas dēļ plaši iecienīti kā laba lasāmviela, taču neraugoties uz to, valodas vieglumu un fabulas režģījumu, Lācim nav vēl izdevies sasniegt istu pirmšķirīgu mākslas darbu vērtību.

Mākslinieku sabiedrības dzīvi un tikumus tēlo Zeltmatis savā grāmatā «Bagātās dienas», bieži vien blakus cildenam rādīdams zemisko un peļamo, kas šai dzīvei ilgu laiku gājis līdz.

Turpretim pavisam citā garā to pašu rāda I. Kalnāre pirmajā romānā «Aktrise Ragārēs», reizē ar lauku dzīvē pārgājušo jauno aktrisi ļoti raksturīgi un laikam vislabāki notēloti mūsu dienu lauku sētas gaitas un gars.

Celtniecības laika ainās romānveidīgā savirknējumā rāda K. Lapiņš grāmatā «Pārvērtības Oškalnos», tēlojot jauno

dzīves garu, kas iemājojis cilvēkos un darijis rosīgāku un aizrautīgāku viņu dzīvi. Taču grāmatai vairāk publicistisks, nekā māksliniecisks raksturs.

Stāstu grāmatu skaits neuzrāda to kuplumu, kā romāni, taču arī te atrodamas vairākas ievērojamas un savdabīgas grāmatas. Stāstus rakstījuši gan romānisti, gan dzejnieki, pēc tā stāsti arī ir vai nu istā vēstītāja proza, vai dzejiski tēlojumi, ko stāstiem un novelēm pieskaitīt ļauj tīri psiholoģiskais notēlojums. Vēl jāatzīmē tā jaunā parādība, ka pāris pēdējos gados jo kupls sacerojis jaunatnes stāstu rakstītāju pudurs un viņu izdoto grāmatu vidū ir atrodama dažāda laba jau īsti patīkama kā lasāmvielas, tā ietverta audzināšanas domu ziņā.

Atskatoties uz divdesmit pieciem darba gadiem, K. Ieviņš izdeva stāstu izlasi — «Dvēseļu nemiers». Krājumā uzņemti Ieviņa darbi no viņa darbības dažādiem posmiem, paturot tomēr vērā virsraksta izteikto domu, kas arī vadījusi lielāko tiesu viņa stāstu un noveļu varoņus.

A. Čaks savu krājumu nosaucis «Aizslēgtās durvis». Tajā ievietotajos stāstos viņš rāda interesantus cilvēka stāvokļus dažādu pārdzīvojumu brīžos, bieži vien pilnīgi neikdienišķus un pārliecinādams lasītāju ar savu izdomāto cilvēku un priekšmetu dzīvi. Līdzīga šai ir jaunatnes grāmata «Debesīs», ko gan sapratīs tikai pieaugušie un tad arī tikai daļa no viņiem.

Dzejnieces M. Bendrupes pirmā stāstu grāmata nosaukta «Majestate un pērtiķis», kas patiesībā ir virkne, veidota pēc pazīstamo stāstu virknējumu parauga. Bendrupe tajos rāda īpatnējas sievietes dvēseles stāvokļus, kas tai liek doties dažādos dēkainos piedzīvojumos.

P. Aigara stāsti sakopoti grāmatā «Saulainās velēnas» un rāda dzejnieka mēģinājumus stāstu rakstniecībā. Tajos viņš parādas kā labs notikumu vērotājs un attēlotājs, vielu atrodot mūsdienu lielajā dzīvē.

Savdabīgas stāstījumu grāmatas vēl sarakstījuši V. Veldre «Dzīve pie jūras» un Kārlis Students «Ceļinieks», tajās attēlojot savus dzimtenes

apceļojumu piedzīvojumus un novērojumus. Abas šīs grāmatas rāda to autorus dažādu novadu un to ļaužu nodarbību raksturotājus.

Jaunatnes stāstus rakstījuši daži no jau pazīstamajiem rakstniekiem, taču lielākā daļa to autoru sākuši tieši ar rakstīšanu jaunatnei. A. Sprūdzā grāmata «Cilpas» ir atmiņu stāsti par jaunību. Sprūdzā valoda ir viegla un labskanīga, stāstījums vienkāršs, viņos mūsdienu jaunatne lasīdama redz atspīdam pirms divdesmit un vairāk gadiem aizgājušos, pašam atšķirīgus laikus.

Vēl tālāk, gadus četrdesmit atpakaļ noved V. Branka grāmata «Mazais cilvēks uz lielā ceļa», stāstot par Alūksnes zēna jaunību tajās dienās.

Mūsdienu jaunatni lauku dzīvē un darbos rāda A. Dziļuma «Raženā audze». Te tēloti zēni — darba darītāji uz mūsdienu celtniecības laikmeta dzīves lielā fona.

L. Perlbachas «Priekšpilsētas noslēpums» aizved lasītājus pilsētas nomaļē, kur liek norisināties īsti dēkainiem notikumiem, kas rezultātā tomēr dzīvi ved augšup.

Dramatiskā rakstniecībā visiem priekšā izvirzījies jaunais, apdāvinātais dramatiķis M. Zīvertis. Viņš devis divas īsti veikli uzrakstītas lugas. Pirmā «Partizāni» risināta pienākumu problema, pārspējot jūtas, otrā «Āksts» skatuves ainās rādīta V. Šekspira lielā dzīve sīkumainajā vidē. Būdam izteiksmē ļoti skops, Zīverts lielo ietekmi panāk ar sevišķi spēcīgi izveidotu psiholoģisko saspīdinājumu.

V. Zonbergam pieder šādi darbi: vēsturiska luga «Jelgavas pils cēlējs», P. Roziša romāna «Valmieras puikas» dramatisējums, komedija «Kungs pie vārtiem». Pirmā luga rāda Kurzemes hercogistes valdnieku Bironu. Pēdējā vācu muižnieku dzimtas sabrukumu 19. g. simteņa sākumā, pirms latviešu brīvvaldības, un Kurzemes brīvcietņu ļaužu bāriību.

E. Stērstes «Arlekina kāzas» ir klasiska stila metējspēle, kas valdzina ar savu vieglumu un jautrību.

Fr. Gulbja drama «Caur sidraba birzi gāju» rāda mūsdienu lauku sētu un ģimeni, kas sairst neskaidru mantošanas apstākļu un aplamas jaunatnes audzināšanas dēļ.

V. Lāča tautas luga «Jaunā maiņa» rāda pilsētnieku un laucinieku attiecības mūsdienu sadzīvē.

J. Sārta «Gredzens» ir viegla lauku lauzu sadzīves un mīlestības spēle. Niecīgs konflikts rāda sarežģījumus, kas vēršas ārvien plašumā, līdz pēdīgi laimīgs gadījums tos atrisina.

A. Grīna «Kalēja līgava» ir jautra tautas luga, kurai saturs smelts no Nikolaja I zaldāta nostāstiem un piedzīvojumiem.

K. Zariņa komedija «Lielās sirdis» rāda pretēju raksturu saskāršanās izsauktos traģikomiskos notikumus.

E. Zālītes «Mūžīgi vīrišķais» ir patikama laikmetiska komedija par mīlestību, kuras dramatisms izaug no vīriešu un sieviešu raksturu īpašību apmaiņas.

K. Miķelsones tautas luga «Slinkā sieva», pieskaroties mūsu dienu lauku dzīvei, arī pieder šai pašai virknei kā pēc satura, tā apstrādājuma.

Redzam, kā dramatiskā rakstniecība apstājusies galvenokārt pie šodienas tematikas, tajā smelot tos raksturus, kuru saduršanās spējusi radīt tiešām dzīvas un asas sadursmes, kādas nepieciešamas ikvienam skatuves darbam tā raituma iegūšanai.

Starp apcerēm ievērojama vieta jāpiešķir šajā gadā iznākušajai E. Braštinā apcerei «Samulsuma pārspēšana», kur autors mēģinājis mūsdienu dzīves jautājumus apskatīt senā latviešu pasaules uzskata un atziņas gaismā, attēlojot to ar tagadnes prātniecības līdzekļiem. Šī savdabīgā grāmata savā nozarē, latviešu prātnieciskajā rakstniecībā, ir pirmais tie-

šām veiksmīgi sāktais un paveiktais darbs.

Ievērojamākie vēsturiskie darbi atrodami I Baltijas vēsturnieku konferences 1937. gadā nolasīto darbu kopojumā, prof. A. Švābes apceru krājumā «Straumes un avoti» I, un prof. Fr. Balloža pētījumā «Latviešu senvēsture». Tie rāda vēstures pētniecības jaunākās atziņas un ceļ augšup Baltijas tautu un telpas vēsturi, galvenā kārtā, senos un vidus laikos, kas daudzos gadījumos radniecīga un saskanīga ar latviešu kaimiņu vēsturi.

Noslēdzot šo plašo konspektam un katalogam līdzīgo pārskatu, jāpiebilst sevīs attaisnojumam, ka tādu to padarijuši «Mēnešraksta» šaurie apstākļi, kur tomēr autors centās pēc iespējas plašāki attēlot latviešu jaunāko grāmatu skaitu un dabu. Arī tad atstāts nepieminēts kupls skaits katra žanra sacerējumu, kam ir tikai lasāmvielas nozīme. Pieminētās turpretim paceļas pāri viduvējības līmenim un tām latviešu rakstniecībā ir un būs savā īpaša nozīme. Laba daļa aprakstīto darbu ir tādi, kas spētu saistīt arī citu tautu lasītājus un tos iepazīstināt kā ar latviešu rakstnieku literāro darba veiksmi un parašām, tā arī ar pašas latviešu tautas dziļākajām dvēseles tieksmēm un īpašībām, kas būdamas nacionalas, ir reizē arī vispār cilvēciskas. Tie tēli, ko rakstnieki radījuši savā darba istabā, arī savā vienreizīgumā tomēr ir tikai tautas apziņā vai zemapziņā snaudušo īpašību iemiesotāji, kas šīs tautas par tādām darījuši un kā tādām likuši izcelties citu vidū. Un tālab arī labākā tautu garīgā tuvināšanās var notikt lasot darbus, kuros to īpašības atklājušās visraksturīgākā veidā. Kā visa ziemeļnieciskā, tā arī latviešu rakstniecība šim lielajam uzdevumam atbilst teicami un pilnīgi.

Silmapaistvamaid jooni läti kirjanduses viimasel kolmel aastal*)

Kui kolme aasta eest kirjutasid läti kirjanduse kujunemisest uue aja vaimus see üldjoontes oli alles kindlaks määratud tee algul, siis nüüd, mil seljataga on kuus ühtluse riigi aastat, märkame juba selles teatavat väljakujunemist ja küpsust. Kirjandus on omanud kindlad traditsioonid ja küpsuse, mida on soodustanud meie maa ja rahva üldiselt avardunud vaimne elu. Kui eelmises ülevaates võis vaid vihjata üldistele nähetele raamatu arengus, siis paraku on see juba sündmuseks otseste tõenditega — läti raamatukauplustesse on viimastel aastatel tulnud juurde rohkem väärtuslikke ja ilusaid raamatuid kui kõikide eelmiste aastate jooksul kokku. Nende raamatute hulgas üha suurema mahu võtavad oma alla algupärandid, nihutades tõlked tagaplaanile. Viimased on muutunud väärtuslikumaks nii valikult kui ümbertöötuselt valiku langedes peamiselt lätlastele enam sugulaslikule põhjamaade kirjandusele. Hääl meelel peab märkima, et ka lähemate naabrite, eestlaste ja leedulaste tööd muutuvad kättesaadavaiks läti lugejaskonnale, igalt rühvalt vähemasti paari raamatuga aastas, mis avab tee Balti rahvaste kulturaalsele tutvumisele, lähenemisele ja avaramale koostööle.

Alljärgnev ülevaade ilmumise aastate korras püüab mainida parimaid töid läti luules, proosas ja näitekirjanduses.

1936.

1936. aastal on ilmunud üle kümne luulekogu ja viis laiaulatuslikku luuleantoloogiat. Kuigi nii mitmesse luulekogsusse on paigutatud juba varemaste aastate luuletöid, ometi need, kuid eriti antoloogiad, sisaldavad uue aja vaimu, mis on ühtlasi läti hinge igaviku hõnguks.

Nende seas tuleb eriti esile tõsta V. Pludoni varem kirjutatud kui ka uuemad Semgallia ballaadid, kus on käsitatud vabadusvõitlusi, ning mis on kogutud kokku raamatusse «Isamaa ja vabaduse eest» («Par tēvzemi un brīvību»).

See on suurtest mõtetest ja võitlusinnust kehastunud luule, kus silmapaistev sõnameister taaselustab minevikku kujul, mille vaatlus pakub uusi ergutusi tuleviku päevadeks ja töödeks.

K. Jekabsoni luuletused ilmusid pealkirja all «Sūgiskuld» — see on ühtlasi raskete viljapeade küpsuse kuld, mille kohal samal ajal lendleb kerge lehtede tuisk, mis võib veel silmi oma kunagise loojunud ülluse paistega, nii, et sellega autor jätab juba jumalaga oma suvega selle leegitsevustega, äikeste ja viljakusega. Lõpuks leiame: koos suurema mõtteküpsuseni jõudmisega, parema luule selguse saamisega, kõrgemate kõlblusideaalide leidmisega on Jekabson jõudnud oma parimasse loomingulisse järku.

V. Dambergi luuletused on ilmunud pealkirja all «Maa haldjale» («Zemes Mārai») ja sisaldab autori kümne viimase aasta jooksul kirjutatud luuletusi. Selles raamatus Dambergs esitab end täiesti küpse ja enda omapärasustes selgusele jõudnud luuletajana, kes küll peab kinni klassilise luule välistest vormidest, kuid sisu on peamiselt ammutatud läti elulähteist.

A. Kenini luulekogus «Sūgis ja tähed» («Rudens un zvaigznes») on kogutud kokku 1914.—1935. aastani kirjutatud luuletused, mis tugevasti erinevad üksteisest nii sisult kui kujult. Keniņš tahab olla kindlalt lätiline luuletaja ja seepärast tema armsamad teemad on võetud Läti ajaloost.

J. Miesnieks kogus «Hääled» («Balsis») on ka kogunud kokku enam kui kümne aasta jooksul kirjutatud luuletused. Oma muistse müstikaga looritatud salmidega Miesnieks kuulub maakondlike luuletajate kilda.

Säärased on parimad eri luuletajate moodunud aastal ilmunud luulekogud.

*) Seda artiklit tuleb võtta jätkuna Läti-Eesti kuukirjas 1936. aasta 1. vihus avaldatud artiklile «Läti kirjanduse kujunemine ja selle saavutused viimasel ajal».

Võrreldes eelmiste aastatega pole märgata mingit erilist murrangut, kuid küll pidevat arengut ja võrsumist noor-Lätile.

Kõrvuti nende eri luuletajate luulekogudega on ilmunud viis ulatuslikku luuleantoloogiat, nii et möödunud aastat täie õigusega võib nimetada antoloogiate aastaks. Nendest A. Baumani koostatud «Noor Läti» («Jaunā Latvija») ja J. Grīni «Laulev Läti» («Dziesmotā Latvija») sisaldavad tubli osa sellest luuleküllusest, kus läti luuletajad viimase saja aasta jooksul on laulnud oma rahvast ja selle igatsustest. Need antoloogiad on ulatuslikud ja võimsad ning rohke autorite hulga epopääd kaunist, unistatud, pühast ja igavesest Lätist.

Teist laadi on V. Ce drini «Maa laulud» («Zemes dziesmas»). See antoloogia pakub vägagi laialdast ja rikkalikku materjali läti talupojast, tema tööst, elust, püüetest ja maast, millisena seda on näinud läti luuletajad.

Lähedane on sellele L. Breikši «Töö laulud» («Darba dziesmas») — antoloogia, kuhu samuti on kogutud kokku laulud, mis käsitavad töölist ja tema tööd, nagu «Maa laulud» põllumeest.

Omapärane on A. Sprūdži — «Latgale laulikud», kuhu on kogutud kokku väärtuslikum läti luule osa, mida kirjutanud Järvedemaa luuletajad. See evib peamiselt kirjandusloolise väärtuse, ning kõlbab ära igäühele, kes tahab saada ülevaadet senini nii vähe tuntud latgallaste luulest ja selle võrsumisest.

Juttude arvult ja eriti väärtuselt tuleb vaatluse all olevat aastat pidada jutukirjanduse õitse aastaks, kuna arvestatavatest proosateostest on romaane kümne ümber, kuid nende kõrval üle viieteistküme jutu - ja novellikogu. Tundub, et jutustus on jälle kätte võitnud oma koha, milline sellele oma tähtsuselt oleks kohane. Ometi nende paljukirjutajate teosed ei ole parimate hulgast.

Ulatuselt mahukam on P. Rozīti romaan «Volmari poisid» («Valmieras puikas»), kus laiaulatuslikus käsituses on näidatud revolutsiooni tekkeaja häällestust Põhja - Läti noorsoos, kelle vaimseks keskuseks on Volmari oma mitme kooliga. Nendes võrsuv intelli-

gents võitleb keisririigi poolt kõigest jõust toetatud venestamisvooludega, mis igalt poolt murravad sisse vihase uputusena. Romaan kultuurajaloolise väärtuse kõrval evib ka kunstilise tähtsuse ning see on parim Roziti töö.

Teine sama mahukas töö on J. Lāci — «Igemetsa viirastused» («Mūža meža maldi»). Selles on kujutatud ajajärku pärast Läti vabastamist, mil löi õitsele sektantism, väga tihti usulise nime all varjates igasuguseid omakasupüüdlikke sektide juhatajate eesmärke, viies sektante kolonistidena igimetsadesse.

V. Lācis romaanis «Inimesed maskides» («Cilvēki maskās») näitab saatuslikke elukäike, kus inimesed liiguvad varjates end maskide all, püüdes teine teiselt ära tõmmata maski katet. Ka see V. Lāci romaan on tulvil eksootilisi kirjeldusi ja juhtumisi.

K. Lapīni nii «Minu sõbra romaan» («Mana drauga romāns») kui ka «Neil pööraseil ajal» on jutustused mingisugustest ebatavalistest armastustest, kus esimeses armub kohtunik moraalselt alalakäinud naisterahvasse, kuid teises revolutsionäär — mõisniku tütre, ei evi kõrgemat väärtust.

K. Fimberil selle vastu on ilmunud koguni kolm romaani: «Saule lahing» («Saules kauja»), «Must parun» («Melnais barons»), ja «Hall maa» («Pelēkā zeme»). Need kõik käsitavad läti talupoja elu mitmesugustel ajavahemikudel.

Ulatuslikumad ajaloolised jutustused on R. Ērgli «Seelid» ja «Viestur» («Sēļi» ja «Viesturs»). Neis autor on püüdnud peamiselt näidata lätlaste elu 13. sajandi algul.

Selle aasta novellikogude etteotsa tuleb paigutada «Hüüd öhe» («Sauciens nakti»), A. Grīni parimad ajaloolised novellide meisterlikkus seisneb nende pimedikus, kus varem nähti vaid rõhutatud ja naerdud lätlast ning kus nüüd uues valguses nähtakse ülestõusvat ka sāravast kangelaslikkusest ja kuulsusest ümbritsetud kujusid. Grīni ajalooliste novellide meisterlikkus seisneb nende keele soravuses.

J. Akurateri novellikogu «Sõbrad ning aastad» («Draugi un gadi») üllatab oma tüüpide selge välja joonistamisega. Iseloomulikum on nimijutustus härrandlikest peremeestest. Paljude Akurateri raamatute hulgas on see üks meeldiva- maist.

J. Jaunsudrabiņi uuemad tööd on kogutud kokku raamatusse «Laiskade ohvitser» («Sliņku virsniēks»). Sellesse paigutatud juttudes on iseloomustavalt joonistatud maarahva portrete, inimesi oma igapäevaste heade ja halvade harjumustega, milledega nad on kokku kasvanud ning millest nad ei saa lüüa lahti isegi siis, kui nad seda tahavad. Tema teise raamatu nimeks on «Veed» («Ūdepi»), ja see sialdab imekauneid looduse kirjeldusi ning näitab inimeste kooskõla loodusega.

Jutukirjanduses peaks veel äramärkima J. Sārtsi «Pusside külas» («Dunču ciemā»), kus autor on näidanud kauges soost piiratud kurus elavaid inimesi, kes veel harrastavad algelist kodumajandusviisi ning ka ise omavahelises läbikäimises ei ole veel suutnud lahti saada halbadest harjumusest.

K. Zariņ «Nõia ringis» («Burvja aplī») näitab end hää stilistina ja elu sündmuste vaatljana.

Samuti Hilda Vīka kogus «Paljastatud hinged» («Atsegtās dvēseles») esitab ebatavalisi väiklasi inimesi. Kas ainult selliseid autor on suutnud näha meie praeguses ühiskonnas, või on ta neid näidanud sügavama tagamõttega, see jääb selgusetu, kuid ka see raamat ei anna lugeja hingele otsitud igatsuste ja püüdluste rahuldust.

Veel on ilmunud palju teisi novelli ja jutukogusid, muuseas käesoleva ülevaate kirjutaja novellid ja jutud raamatus «Parunite lõpp» («Baronu gals»), mille kohta A. Baumanis kuukirjas Daugava kirjutab järgmist: «tema raamatus pole ühtegi armu intriigi, see on ideoloogia raamat, millel tõeliselt on ainult kaks suurt süzeed: see annab sära juurde meie riigi iseseisvuse kättevõtjate kuulsusele, ning kujutab meie saavutusi iseseisvuse aastail».

Varemalt teatrites lavastatud dramatiseeringute arv on vähenenud, andes kohta tõelistele draamadele või nii nimetatud näidenditele, tähistades sel viisil murrangut draamakirjanduse loomingu. Avaldatud näidendite juurdekasv tähistab ka kvaliteedi tõusu. Kohe peab küll juurde lisama, et kindlate draama seaduste kohaseid töid on andnud suuremalt jaolt vanema põlve kirjanikud, kuna noorema põlve autorid ei ole veel suutnud vabaneda dramatiseeringute eeskujust, kirjutada ka lavateosed ebaühtlaste stseanaariumilaadiliste lavapiltidega.

J. Līgotni «Bierantis» («Bierantos») on ulatuslik ajajärgu draama, kus käsitatakse neid kõrvaleid, kuhu on sattunud maanoorpõlv, alistudes liigsuurel määral linna mõjudele möödunud parteiaegadel. See põlv ei tunne enam tõelist armastust, ega ka tõelist rõõmu, kuna suur töö ja loomerõõm on neile muutunud võõraks. Näidendi dramaatiline ülesehitus on jõuline.

Perekonna vahekordi käsitab K. Jēkabson «Draudari minijas» («Draudaru vedekla»), kujutades sagedasti käsitatuid vahekordi, ometi näidates neid uuest vaatevinklist.

J. Akurateri «Kronvald» («Kronvalds») kujutab rahvusliku ärkamisaja kaheksat ajaloolist pilti oma aja silmapaistvamate läti tegelastega. Nende ajalooliste piltide lavastus taaselustab oma aja kangelasi, kellede elukäigu mõistmine võimaldab paremini mõista ka järgnevat läti ajaloo käiku.

Ajaloolisi draamasid on veel kirjutanud V. Zonbergs — «Must ratsanik» («Melnais jātniēks») — ajaloolise näidendi vabaõhuetendusteks mõõgavennaste sissetungi ajast, ning vaatamängu «Õitsev noorusaeg» («Ziedošais jaunības laiks») läti kunstnikkude boheemlaselust reaktsiooni ajastul pärast viiendat aastat.

V. Lāci «Kauge tee» («Tālais ceļš») käsitab põgenike aega, mil lätlased olid sunnitud laiali paiskuma suurel Venemaal, ja rasket ning vaearikast teed läbi võõra maa ja võõraste ideede tagasi kodumaale.

E. Zālīte «Vana lossihärra» («Ve-cais pilskungs») on kirjutatud samanime-lise Deglavi jutustuse järele, mis käsitab orjaaja lõppjärgu «valjut kuid õiglast» mõisnikku, peremehi ja sulaseid raskel katsumiste ajal.

Kasvanud artiklite arv tõendab teh-tud töö saavutuste hindamist. Artikleid on kirjutatud väga mitmesugustel tee-madel, alates puht literaarsetega, minnes üle filosoofilistele ja lõpuks ühis-kondlikele küsimustele.

Nende tööde etteotsa tuleks paigutada E. Brastini «Rahvuse õpetust» («Tautibas mācība»), kus küllalt ülevaatlikult on käsitatud küsimusi rahvuslikust ide-est, rahvast ja rahvusest, rahvuslikust inimesest, riigist ja kultuurist.

Selle silmapaistva raamatuga tuleks kõrvuti asetada mõningaid ajaloo ajajär-ke selgitavaid töid. Mahukamat nendest tuleks mainida prof. A. Spekke «Lät-lased ja Livoonia 16. saj.» («Latvieši un Livonija 16. gadu simtenī»), kus raamatu autor esmakordselt avaldab läti keeles vanade autorite andmeid, mis asetavad uute valgusse selle ajajärgu lätlaste elu ja püüdlused. Raamat nii sisult kui ka stiililt kuulub paremate hulka, kus on näidatud mõne ajastu pilti.

Üks teine teatud mõttes sarnane, on J. Straubergi — «Riia lätlaste esime-seid rahvuslikud võitlused» («Rīgas lat-viešu pirmās nacionalās cīņas»); kus on vaadeldud 18. sajandi Riia lätlaste lak-kamatut võitlust oma kodanlike õiguste eest saksaliku raadiga ja gildidega.

1937.

Käesoleva aasta luule pole eriti rikas ilmunud raamatute arvult, kuid seevastu väärtuslik tasemelt. On peaaegu täiesti ära langenud saamatute algajate ja ju-huluuletajate kogud. Mis on näinud trü-kimusta, see ka väärib, et seda peetakse silmas ja vaadeldaks.

Ka sisult märkame uues luules tera-vat vahet endisega. On kadunud pisi-keste lüüriliste teemade kirjeldajad, andes ruumi ballaadilistele ja eepilistele töödele. Neis kõlvavad isamaa armastuse ja kangelaslikkuse hääled, mis kooskõlas

luule lugejaskonnaga, kasvatab ja vir-gutab seda igavese Läti tõstmiseks ja kaitseks. Ja kuigi võib väita et luule veenab vaid väheseid ja pöörab suurtele töödele, siis sama kindlasti võib öelda, et sellele tööle asumuid ta hoiab valvel lõpuni.

Vaatleme luuletajaid kõrgeväärtuslikus loometöös.

Avalik arvamine tunnistas möödunud aasta parimaks luulekoguks V. Strē-lerite «Lihtsad sõnad» («Vienkāršie vārdi»). Autoril on see esikoguks, kuid siin juba iseloomulikult nähtub noore naisluuletaja mõtte ja väljenduse oma-pära. Ta kirjutab selgesti, rahulikult ja kainelt, nii erinedes naisluuletajate enamikust. Sisu kohane on ka tema luulevorm.

Teises trükis on ilmunud J. Medeni esimene luulekogu «Tornid agulis» («Torņi pamalē»), mille nimeks on nüüd «Igavene päev» («Mūžīgā diena»). Nüüd on sinna paigutatud ka teised tolle aja luuletused, mis olid esimesest trükist ärajäänud, nii näidates täielikult Medeni luulelise võrsumise ja arengu käiku.

K. Studenti enam kui kümme aastat kestnud töö vilja näeme kogus «Punane pihlakas» («Sarkanā sērmūk-ša»). Student on eemal, — omaetesei-sev realistlik luuletaja, kellele otseseid võrdkujusid on raske leida. Looduslüü-rikat kujundab Student erilise meiste-rikkusega.

Teatud mõttes on selle sarnane ka K. Ievini luulekogu «Valgustumine» («Apskaidrošanās»). Ievin on muutunud vaikseks maarahva kirjeldajaks, kelle värsid hetkeliselt on kergelt ja voolavalt loetavad. See raamat ilmus luuletaja kahekümne viie aasta tööjuubeli ajal ning näitab selle ajavahemiku saavutusi luulekunstis.

V. Egliti «Minu maailm» («Mana pasaule») on subjektiivse intellektuaal-luule kogu, mis vähem suudab kaasa tõmmata tunde intensiivsuse ja leegiga, kuid rohkem püüab veenda oma kaine reetoorikaga.

K. Jēkabsoni uusim kogu «Taeva-valgus» («Debessgaisma») sisaldab see-vastu usulist luulet.

Suurtest luuletöödest peaks äramärki-
ma A. Čaki poemi «Igavikust puudu-
tatud» («Mūžības skārtie»), kus näida-
takse küti polgu sõdureid, kes kandsid
kaugele lälaste sõjamehe kuulsust. Poe-
mis on palju meisterlikke kohti. — Tei-
ne raamat «Kujutluste peeglid» («Iedo-
mu spoguļi») on lüürika Čakile omapä-
rases žanris, mis nüüd ainult on muutu-
nud vaiksema sisuliseks, kuid vormilt
veel ikka uhkustab määratu maalirikku-
siga, mis tihti ära varjab luule tüüma.

V. Aigari kogus «Pilvede veski»
(«Mākoņu dzirnas») leiame nii lühikesi
intiimseid luuletisi, kui ka pikemaid bal-
laadilisi luuleteoseid, mis näitavad oma-
päraseid maalide põime, ses suhtes natu-
ke sarnanedes Čaki luule võtetele.

E. Adamsoni «Vapid» («Ģerboņi»)
näitavad kõiki selle luuletaja arengu-
järke — ornamenteerijast, vanaegselt
asjade ja sündmuste kirjeldajast ühis-
konna arvustajaks ja, lõpuks, selle te-
ravaks pilkajaks ja eitajaks. Viimati
mainitud kolm luuletajat on seotud
ühesuguste kunsti traditsioonidega kõi-
ge tihedamini.

J. Groti «Sūgavas lumes» («Dziļos
sniegos») on üksnes tundeluule kogu.
Temale omasa ladususe ja pealiskaud-
susega on kujutatud loodust, inimesi ja
enda resigneerivaid tundeid.

Mainituist tunduvalt erineb P. At-
spulgi «Joomapidu» («Dzīras»). Olles
elutungide ja kirgede luuletaja, on ta
omapärane ka väljendusvahendite vali-
kus, käsitades neid osavasti ja tagasihoid-
likult.

Lõpuks märgin ära, et ka mul, nende
ridade kirjutajal, ülevaate aastal on il-
munud luulekogu «Zintis» kodumaa elu,
tööd ja ajalugu käsitlevate luuletustega.

Selline on läti kirjanduse möödunud
aasta andam luule alal, võrreldes teiste
kirjandusaladega ühesungune eelmiste
aastate loominguga nii hulgalts kui ka
väärtuselt.

Edasi vaatluse all oleval, möödunud
aastal on ilmunud 20 mainimisväärse al-
gupärase romaani ümber ja üle 15 jutu-
kogu. Hulgalts raamatute arv, mida on

andnud prosaistid, pole väike. Romaa-
nide tegevus enamalt jaolt on seoses
lätlaste elu suurte sündmustega, kas
nüüd, muiste või meie päevil, vabadus-
võitluses või selle saavutuste arenda-
miste töös. Jutukirjanikud seevastu
enamalt jaolt arendanud anekdoodi tao-
liste sündmuste käike, vähem hoolides
nendest rahvale tähtsaist sündmusest ja
nendega seotud ideedest ja probleemi-
de lahendusest.

Suuremate romanide hulka kuulub
J. Sārti «Nurmed sumisevad» («Dru-
vas san»). Selles on kujutatud inimeste
saatusi ja elu probleeme meie aja vaate-
vinklist, viljaka maaelu päikesepaistes.
Teine Sārti romaan — «Rist taevas»
(«Krusts debesīs») viib meid muistesse
Talaaviasse, selle vanema Talivaldi noo-
rusaega. See roman pakub küll vähem
ajaloolise tõe kujutlust, kui tollaegse
kultuuriloolise elupildi visandit.

Samasse aega ja kohtadesse juhib neid
ka Aida Niedra «Vindedze» näida-
tes kõrvuti kultuurilooliste piltidega ka
jõulisi iseloomu joonistusi. Selles teoses
ajaloolise tõe ning võimaluste kajastus
on tunduvalt tugevam, kuigi ka see veel
täiel määral on fantaasia romaan meie
minevikust.

J. Juškevici ajalooline romaan
«Möök üle Riia» («Zobens pār Rīgu»),
näitab keskaega selle emapäraste elupil-
tidega ja ühiskondliku korruga. Romaan
on loetav huviga, ainult selle keel ning
ka ülesehitus jätab palju soovida.

Jõuline on A. Upiti ajalooline ro-
maan «Esimene öö» («Pirmā nakts»), kus
eredates piltides kujutatakse läti talupo-
ja saatust ja võitlusi mõisnikkonnaga
orjastusajal. Teine tema romaan «Nae-
ratlev leht» («Smardošā lapa») pakub pil-
kava sisulist parteiaegade kujutlust.

K. Zarin on kunstniku ja rahva
õiguste otsija silmiga vaadelnud ja kir-
jeldanud romaanis «Kaugurlased» («Kau-
guriēši») Kauguri talupoegade 1802.
aasta rahutuste tekkimist ja käiku. See
on ilukirjanduslikult parim möödunud
aasta teos ning haarab lugejat nii kuju-
tatud rahutuste osavõtjate, läti talupo-

gade sügava aumeelega kui ka kujutatud rõhujate kavaluse ja kurjusega.

E. Stērste «Andrei Zile elus» («Andrēja Ziles dzīve») kujutatud ärkamisaja tegelastes võib kergesti äratunda selle ajajärgu avaliku elu kujundajaid, ja see peale kirjandusliku evib ka kultuurikoolise väärtuse. Paljud teised tööd puudutavad maailma ja vabadussõda, kui ka maa iseseisvuse aega.

K. Lapini romaan «Kokkuvarisemine» («Sabrukums») käsitab sündmusi Riia frondil pärast Riia langemist 1917. aasta suvel ja sügisel ning läti küti polkude siirdumist Venemaale.

Iseseisva Läti elu kujutab V. Veldre «Suurmõis» («Dižmuiža»). Siin on kujutatud vabadusvõitlusi ja maajagamist, samuti suuri muutusi pärast seda mitte ainult mõisus, vaid ka inimeste elus ja iseloomudes.

Samasugust mõisu jagamist ja asunike elu algatust kujutab ka K. Fimber romaani «Hall maa» («Pelēkā zeme») 2. osas. Tema teoses on ülekaalus elu varjukülgede näitamine.

J. Lāci romaan «Urgmetsa viirastused» («Mūža meža maldi») 2. ja 3. osa näitab lätlastest väljarändajate rasket elu Brasiilias kuhu on neid meelitanud viirastusi nägijate sektantide kurjad enustused maailma otsast.

P. Rozīti viimane töö «Maa rōōm» («Zemes prieks») kujutab tagasipöördumist maa juurde ja neid võimsaid tunnetlusi, mida pakub selline elu. Romaani, pärast Rozīti surma, mahajäetud märkmete järele lõpetas A. Erss. See on teine selline juhtum läti kirjanduses, kus surnud autori teose lõpetab teine, — esimesel juhul J. Janševski poeg Kārlis lõpetas isa teose pärast tema surma.

Veel tuleks mainida J. Jaunsudrabini romaani «Kōrgmaalased» («Augšzemnieki») ja V. Lāci «Vanade mere-meeste pesa» («Vecā jūrnieku ligzda») kuid kumbki neist oma tasemelt siiski ei küündi nende kirjanike seniste töödeni.

On ilmunud ka mõningaid noorsoo romaane, kuid need ei ületa lugemismaterjali taset.

Omapärane miniatüüride raamat on J. Sudrabkalni «Üks pääsuke lendab» («Viena bezdelīga lido»). Selles teravmeelne kirjanik looduse imetleja ja armastaja pilguga on vaadelnud maailma ning sel viisil loo ed pilte, mis on, nagu vahest nimetatakse luuletused proosas, autori tunnetluste eredaks vastuhelgiks.

Lugedes A. Sprūdži novelli - ja jutukogu «Daugava tuuled» («Daugavas vēji»), lugeja tutvub Latgale eluga, selle küladega ja inimestega ning omapärase iluga ja ümerkujundumise võimsusega.

Eredaid iseloomu, tõelisi kangelasi, kes oma teel ei paendu, ehk kui ülevõim liiga tugev, murtuna kokkuvarisevad, näitab Aidā Niedra oma romaanus «Kotkaste pesa» («Vanagu ligzda»). Orjatsuaeg ja inimesed on siin veelkord leidnud silmapaistva ning omapärase käsitlusi.

Mitte just suur sarnadus sisus, kuid küll suur sugulus vaimus on V. Lesini kujutatud inimestel raamatus «Hiiglased». Need on vabadussõja kangelased, kes näitavad teed, mida peab minema iga julge ja teadlik lätlane.

Ülejäänud jutukirjanikud on peamiselt andunud haaravate anekdootide kirjanduslikule lahendamisele või ka omapäraste võtete otsimisele, nii oma juttude sisemises ehituses, kui ka kujutuses. Nende saavutused tihtigi võivad väga huvitada lugejaskonda puht kirjanduslike tulemuste seisukohalt, kuid sügavat, elu kujundavat tähtsust on neil vähe.

Omapärane üksiklane on P. Ērmanis raamatus «Tuttavate portrete» («Pažņu portreti»). Siin on ta näidanud omapäraste inimeste kujusid, kes pole kerkinud esile oma välise kõlavusega vaid oma sügavamate hingeliste tajumustega, tundudes väliselt passiivsele vaatlejale ühe-laadilistena ja üksluisetena.

K. Lesin raamatus «Mārgid pimeduses» («Zīmes tumsā») ja E. Adamson — «Peened tõved» («Smalkās kaites») kujutavad linna intelligente ja poolintelligente, keda piinavad elutüdimus ja isesugused kujutlused ning nähtused.

«Peened tõved» uuristavad neid ja muravad, nii et lõpuks nad enamalt jaolt kõik hävivad.

Kahtlematu sugulus eelmainitutege on ka F. Gulbil, eriti jutustuste ja novellikogus «Mööda minejad» («Garāmgājēji») ning Hilda Viika novellidel «Muuside hädaldused» («Mūzu vaimanas»). Ainult Lesini ja Adamsoni intelligentsete tüüpide asemel Gulbis ning Viika on asunud keskklassi, jõukate kihi kujud näitamisele, keda tavaliselt tuntakse väiklaste nime all. Nii nende kirjanikkude teostes on võrdlemisi eredates värvides näidatud linnlaste grupe nende mitmesuguste liialdatud maneeridega ja omapärasustega.

Noorsooraamatuid on kirjutanud — A. Sprūdžs — «Kuldne vihm» («Zelta lietus»). A. Mežsēts — «Päikesepaistelisel õuel» («Saulainā pagalmā») ja V. Veldre «Muistsed jutud minu kodukohast» («Senie stāsti par manu māju»). A. Sprūdžs näitab Latgalet ja selle laste elu ja olu, mis hetketi erineb nendevanuste toimetustest ja elust teistes Läti maaosades. Selgetes ja heledates värvides näeb lapsepõlve askeldusi kodutalus A. Mežsēts. V. Veldre raamat kujutab aga Põhja-Kuura minevikku.

Nii näeme proosa alal suurt mitmekesisust nii süžee valikus, kui ka kirjutamislaadis. Kirjanike omapära on selles žanris väljendunud, kaasaarvatud ka luule, silmatorkavamalt kui kuskil mujal. On loodud üksikuid tõelisi meisterteoseid, mis kahtlematult evivad jääva tähtsuse läti kirjanduses kauemaks ajaks.

Ei luule, ega ka romaan suuda võistelda ilmunud teoste arvu suhtes näidenditega. On aastaid, kus, näiteks 1923. või 1934. g. ilmunud näidendite arv ületab saja. 1934. aastal on ilmunud 102 alugupärast näidendit! Ometi vastandina kõrgele arvule, silmapaistvaid lavateosed on vähe. Tundub, et siin valitseb mingi pöördproportsionaalne suhe. 1934. aasta on andnud palju vähem häid töid kui 1937. a., kuigi viimasel näidendite arv on kahanenud alla poole.

Avarastiililiseks näidendiks tuleb pidada J. Līgotni «Ōpetaja tütar» («Skolotāja meita»). Autor on selles töös

puudutanud tähtsaid tänapäeva probleeme, näidates ka nende edukat lahendust.

Sarnane eelmisega oma vaimult on M. Ziverti probleemide ja arutluste raamat «Pea püsti» («Galvu augšā»). See püüab näidata, et heatahteline inimene ei saa elus kunagi langeda nii madalale, et ta ei suudaks tõusta, ja et alati tema ise ning ühiskond võib leida rahustavaid üleminekuid ja leppimist. Silmapaistvaks saavutuseks on tema draama «Tiireli soo» («Tīreļpurvs»), kus vaatamata sellele, et laval on ainult kolm tegelast on saavutatud kõrgeim dramaatiline pinge, näidates frondi elamusi läti küttide võitluste ajal.

A. Grīni «Zemgale ärkamine» («Zemgales atmoda») on heroiline draama, milles eredates piltides käsitatud muistsete aegade ja põlvede kangelaslikkust.

J. Groti «Kuldne võti» («Zelta atslēga») on voolav rahvanäidend, mis näitab, et töö suudab tõsta inimese väärtuse kõige kõrgemale ja suundab tema elu saavutusi. Töö tõstab kogu rahva elu kõrgemale, ühendab neid, kes varem on vihajalal olnud endakasu otsimise tõttu; töö on selleks kuldseks võtmeks. Teine Groti näidend «Puškin» («Puškins») näitab suure vene kirjaniku traagilise elu episoodide ja lõppu vene väiklaslikus ühiskonnas.

Hoogsa ühiskondliku komöödia on andnud V. Zonbergs, avaldades «Noorte südamete silla» («Jauno siržu tilts»). Sääli on käsitatud veel, «vana kondi» inimesi, kes kõigest väest tahavad pidurdada uue aja võidukäiku, kuid ometi lõpuks, noorsoost ja elust endast võidetuna, lähevad sellega kaasa, muutuvad selle häädeks kaastöötajateks.

1938.

1938. aastal on ilmunud üle kahekümne luulekogu, nende seas tubli osa tõelisi luuletusi. Kuigi luuleraamatuid ostetakse kõige vähem, siiski nende kõrge väärtus määrab kogu meie kirjandustaseme ja ühtlasi ka meie vaimu elu arengu.

Möödunud aastal ilmunud kogudest tuleb eriti ära märkida A. Švābe «Sa-

jonara» («Sajonara»). Siia on kogutud Švabe luuletuste paremik, kus ta osutab suurt sõnastuse meisterlikkust.

K. Straubergi «Lõuna helid» («Dienvidu skapas») on akadeemiline, rohkem mõistuse kui tunnete raamat, mis suudab kõita mõtteselgusega ja väljendusliku lihtsusega.

Iselaadne on P. Blau pärasturma luulekogu «Tormides ja päiksekiirtes» («Negaisos un saules staros»). Tema luule on lihtne ja südamlük, iseloomulik lihtluule esindaja.

Palju lihtsust on ka Fr. Gulbi kogus «Päikese sild» («Saules tilts»), mis rõõmustab rahutuse ja noorusliku rahulolematuse otsijaid.

Sama võib öelda ka J. Plaudise kogu «Limu tee» («Putnu ceļš») kohta, mis sisaldab vormilt väga hästi lihvitud luulet.

Vastandiks kõrgestiilsetele ilukõnelisuse harrastajatele on V. Veldre raamatus «Rõõm» («Prieks»). Tema lihtsad sõnad, mis tihti kõlavad kõnelusena endaga, kehastavad lihtsaid, sügavtõelisi mõlgutlusi ja tunnetusi.

Vaimult lähedane on talle ka Fr. Dziesma kogus «Önnistatud aastad» («Svētītie gadi»), mis on samuti elurõõmu ja elutähtsuse tunnustuseks.

Täieliseks vastandiks mainitud kahele on Anšlav Eglīt, kelle esikogusse «Üksiklane ja priiskaja» («Vientulis un dzīrotājs») on mahutatud iselaadne elamusluule. See nii vaimult, kui ka sisult, on õige omapärane, kuid, osalt kunstilisena, pole igale lugejale täiesti tajutav.

Elsa Kezberi kogu «Laulev teokarp» («Dziedošais gliemežvāks») sisaldab kergelt mänglevat luulet, mis on kirjutatud ajaviiteks ja sellena ka loetav, ilma sügavama kaasaalamiseta.

Tõsisemad on Karola Dāle luuletused kogus «Virvendav suurvesi» («Vizmotie pali»), kus luuletaja esitab end võrdlemisi terviklike elamuste kujutajana luules, tehes seda siiski ilma eriliste uudusteta.

Eri luuletajate kogude kõrval on ilmunud kolm luule antoloogiat millest igaüks oma luulealal pakuvad iseloomulikumat. Mahukama ja avaramana, kui ka tähtsamana tuleks mainida E. Rapa ja

M. Kuple koostatud «Elu kevadet» («Dzīves pavasaris») — noorsoo luulekogu, kuhu väiksete eranditega on kokku kogutud parim, mis on saavutatud noorsooluule alal.

Ka see aasta on andnud suure hulga proosa raamatuid. Ikka veel need ei küündi luule kõrguseni oma koostiselt ja ümbertöötuselt, siiski on märgatav üha parem ja ulatuslikum proosa žanri viljelemine ning, tundub, et pole kaugel enam päev, kus see võib otsida teid ka teiste rahvaste lugejaskonda. See toimub siis, kui läti kirjanikud oskavad ainukordset ja lätelist näidata nii, et see suudab muutada kogu rahvaste pere liiterraarse ühiskonna tarbeasjaks.

Parimaks teoseks on tunnistatud käesoleval aastal Aida Niedra «Naine» («Sieva»), mis kujutab maaelu möödunud sajandi teisel poolel, tolleaegse pere-meeste sõltuvusega mõisast ja mõisnike omavoli. Huvitav on selle peategelaste psühholoogia kujutus, mis näitab autori suurt sisseelamise võimet ning hääd jutustamisoskust. Teost tuleb lugeda Aida Niedra parimaks.

Kolm teost on ilmunud A. Grīnilt, ning nende nimed on «Kolm kotkast» («Trīs vanagi»), «Hall ratsanik» («Pelēkais jātnieks») ja «Punane ratsanik» («Sarkanais jātnieks»). Esimene käsitab Kuramaa hertsogi Jekabi ekspeditsiooni kaugetele lõunamaadele ning see on tulvil eksootiliste elamuste ja sündmuste kujutusi. Hall ja Punane ratsanik on trioloogia esimesteks osadeks. Neil on nii laiaulatuslik sisu ja tegelaskond, et sellisena romaan on esimeseks läti kirjanduses ajaloolise sisu käsitletusega. Romaani sisu põimub küll enamalt jaolt Põhjalii-vimaa ümber enne Peeter Suure sissetungi sinnä, kui ka Põhja sõja aastate ümber, siiski on selles laialdast käsitlust leidnud ka Venemaa, Rootsi ja Saksa hoovkondade elu ja toimingud, näidates kogu laialdast kesk ja ida Euroopa koostööd tolleaegse tugeva Rootsimaa vastu. Lätlaste maa on kõige rangem kannataja rahvaste ja riikide omavahelistes kokkupõrgetes, kus tsaar Peeter, raius akent idasse. Apokalüptilised ratsanikud — häda ja viletsus käis üle läti maa — nälg

halli ja sõda punase ratsanikuna. Romaani kolmandas osas näidatakse katku — musta ratsaniku viletsust.

Läti sünniaastaid puudutab A. E r s i kaheosaline romaan «Rist tee ääres» («Krusts ceļmalā»), käsitades nende sündmuste osalist vastuhelki Latgales ja selle inimestes.

Tõeline rahvaromaan lihtsa faabulaga, kuid paljude kirjude sündmustega ja jutustustega on K. I e v i n i «Muinasjutu järve juures» («Pie teiksmotā ezera»). Siin on kirjanik püüdnud kasutada maa-elu mitmesuguseid juhtumisi katsudes näidata selle rõõmsat ja vaimukat voolu.

V. V e l d r e romaan «Pojad ja tütre» («Dēli un meitas») näitab noort põlve nende suhetes vanematega, kui ka vastastikuseid suhteid võitluses paremate vaadete ja püüete eest maa elus.

J. S ā r t i l möödunud aastal on ilmunud raamat «Metsa rahu» («Meža miers»). Siin autor on katsunud näidata oma kirjanduslikus tegevuses veel käsitamatu tüüpe ja sündmusi, siiski varemate teoste stilistiliste võtetega.

Meremehi ja nende rahutu iseloomulisi askeldusi merel ning kuival maal kujutab V. L ā c i s romaanides «Maa ning meri» («Zeme un jūra») ja «Vanade meremeeste pesa» («Veco jūrnieku ligzda») kolmes köites. Lāci romaanid omapärase ainekliku tõttu on leidnud laialdast lugupidamist hea lugemismaterjalina, kuid siiski vaatamata keele voolavusele ja faabula keerdkäikudele, pole Lācil veel õnnestunud saavutada täielist esmajärgulist kunstiteose väärtust.

Kunstnike seltskondliku elu ja kombeid kujutab Z e l t m a t i s oma raamatus «Külluslikud päevad» («Bagātās dienas»), näidates tihti kõrvuti üllaga ka madalat ja vääritut, mis hulgal ajal on käinud kaasas selle eluga. Seevastu hoopis teises vaimus esitab sedasama I l s e K a l n ā r e oma esimeses romaanis «Näitlejanna Sarvaasul» («Aktrise Ragārēs»), kus ühtlasi mäaellu siirdunud noore näitlejanna vaatlusega on väga iseloomustavalt ja ajakohaselt hästi kujutatud tänapäeva maatalu askeldused ja vaim.

Ehitustegevuse ajajärgu pilte romaani-kujulises koostises esitab K. L a p i n raamatus «Muutused Saaremäel» («Pārvertības Oškālnos»), kujutades uut elu vaimu, mis on kehastunud inimesse ning muutnud hoogsamaks ja kaasakiskuvamaks nende elu. Siiski raamat evib rohkem publitsistlikku, kui kunstilist iseloomu.

Juturaamatute hulk ei ole nii arvukas kui romaanide hulk, kuid ka siin leidub mitugi silmapaistvat ja omapärast raamatut. Juttude kirjutajaiks on küll romanistid, küll luuletajad, sedamööda on ka jutud kas nüüd tõeliseks jutustavaks proosaks, või luulelised kujutused, millede liigitust juttude ja novellide hulka lubab puht psühholoogiline kujutus. Veel tuleb ära märkida seda uut nähet, et paaril viimasel aastal on üpris suureks kujunenud noorsoo kirjanduse viljelejate arv ning nende teoste hulgas võib leida nii mõndagi päris hääd, nii meeldiva lugemismaterjalina, kui ka sisaldava kasvatusliku mõtte poolest.

Vaadates tagasi kahekümne viiele tegevusaastale avaldas K. I e v i n juttude valimiku — «Hingede rahutus» («Dvēseļu nemiers»). Raamatusse on paigutatud Ievini tööd tema mitmesugustest tegevusjärgudest, pidades siiski silmas peal kirjas väljendatud mõtet, mis ka on andnud suunda suuremale tema jutule — ja novellide kangelaste osale.

A. Č a k oma kogu nimeks valinud «Suletud uks» («Aizslēgtās durvis»). Sinna paigutatud juttudes ta näitab huvitavaid inimeste seisundeid mitmesuguste üleelamuste hetkeil, tihti hoopis ebatavalisi, ning veendes lugejat oma väljamõeldud inimeste ja asjade eluga. Sellesarnane on ka tema noorsooraamat «Taevas» («Debesīs»), millest küll aru saavad vaid täiskasvanud ja siis ka ainult osa neist.

Naisluuletaja M. B e n d r u p e esimese jutukogu nimeks on «Majesteet ja pärdik» («Majestāte un pērtiķis»), mis tõeliselt on seeria, koostatud tuntud sarijutustuste põhimõttel. Bendrupe näitab neis omapäraseid naise hinge seisundeid, mis sunnivad teda viskuma mitmesugustesse seiklustesse.

P. Aigari jutud on kogutud kokku raamatusse «Päikesepaistelised mättad» («Saulainās velēnas») ning see näitab luuletaja katsetusi jutukirjanduses. Nendes ta näitab end hää sündmuste vaatlejana ja kujutajana, otsides ainet tänapäeva suures elus.

Iselaadseid jutustuste kogusid on ilmunud veel V. Veldreilt — «Elu mere-rannas» («Dzīve pie jūras») ja K. Studentilt — «Teekāija» («Ceļnieks»), kus mõlemates on kujutatud juhtumisi ja vaatlusi kodumaa matkalt. Mõlemad need raamatud näitavad nende autoreid iseloomustamas mitmesuguste maakondade inimesi nende askeldustes.

Noorsoojutte on kirjutanud ka mõned juba silmapaistvatest kirjanikest, siiski suurem osa on alanud just noorsoo teoste kirjutamisega. A. Sprūdži raamatus «Sölmed» («Cilpas») on mälestusjutustusi noorpõlvest. Sprūdži keel on kerge ja kõlav, jutustus lihtne, selles tänapäeva noorsugu näeb vastushelki kahekümne aasta eest ja veel enne seda olnuist erinevatest aegadest.

Veel kaugemale, aastat nelikümmend tagasi, viib V. Branke raamat «Vāike inimene suurel teel» («Mazais cilvēks uz lielā ceļa»), kus ta jutustab Alūksne poisi noorpõlvest neil ajal.

Tänapäeva noorsugu maaelus - ja askeldustes näitab A. Dzilumi «Viljakaš elu» («Ražena dzīve»). Siin on kujutatud poisid — töö tegijad tänapäeva ehitustegevuse ajajärgu elu suurel tagapohjal.

L. Perlbachi «Aguli saladus» («Priekšpilsētas noslēpums») viib meid äärelinna, kus leiavad aset seikluslikud sündmused, mis oma tulemustes siiski viivad elu ülespoole.

Draamakirjanduses on kõigist ette nihkunud noor andekas näitekirjanik M. Zīvert. Ta on andnud kaks üsna osavasti kirjutatud näidendit. Esimeses — «Partisanid» («Partizāņi») on käsitatud kohustuse probleemi, mis saab võitu tunnetest, teises — «Tembumees» («Āksts») on lavapiltides näidatud V. Šekspiri suurt elu väiklaslikus miljöös. Olles väljendustes ihne, saavutab Zīvert suurt

mõju eriti tugevasti väljakujundatud psühholoogilise pingega.

V. Zonbergi sulest on ilmunud järgmised tööd: ajalooline näidend «Jelgavi lossi ehitaja», («Jelgavas pils cēlējs»), P. Rozīti romaani «Volmari poisid» dramatisering ning komöödia «Härra väravas» («Kungs pie vārtiem»). Esimene näidend kujutab Kuramaa hertsogiriigi valitsejat Byronit. Viimane seevastu näitab saksa mõisniku perekonna kokkuvärisemist. 19. sajandi algul, enne lätlaste priiikslaskmist ning Kuramaa vabatalu elu peremehelikkust.

E. Stērste «Arlekina pulmad» («Arlekina kāzas») on klassilise stiili vastlamäng, mis võlub oma kergusega ja lõbususega.

Fr. Gulbi draama «Lāksin läbi hōbedase kase salu» («Caur sidraba birzi gāju») näitab tänapäeva maatalu ja perekonda, mis hävineb selgitamata päranduse olude ja väärkasvatuse tõttu.

V. Lāci rahvanäidend «Uus vahe-tus» («Jaunā maiņa») näitab linlaste ja maainimeste vahekordi tänapäeva elus.

J. Sārti «Sõrmus» («Gredzens») on kerge maarahva eluolu — ja armastusemäng. Tühine konflikt tekitab arusaamatusi, mis võtavad üha suurema ulatuse, kuni lõpuks õnnelik juhused need lahendab.

A. Grīni «Sepa mōrsja» («Kalēja līgava») on lõbus rahvanäidend, mille sisu on võetud Nikolai I. aegse sõduri jutustustest ja seiklustest.

K. Zarini komöödia «Suured südamed» («Lielās sirdis») näitab vastandlike iseloomude kokkupuutumisest tekkinud tragikoomilisi sündmusi.

E. Zālīte «Igavesti mehelik» («Mūžīgi vīrišķais») on meeldiv ajakohane komöödia armastusest ja naise ning mehe iseloomu omaduste vahetusest.

K. Mikelsoni rahvanäidend «Laisk naine» («Slinkā sieva») puudutades tänapäeva maaelu, kuulub ka samale sarjale nii sisult kui kujunduselt.

Näeme, et näitekirjandus on peatunud peamiselt tänapäeva ainekul, am-

mutades sealt iseloomu, kelle kokkupuutumine on suutnud tekitada tõesti elavaid ja teravaid kokkupõrkeid, mis on hädavajalikud igale lavateosele selle voolavuse saavutamiseks.

Artikkelkirjanduses eriti peab esile tõstma käesoleval aastal ilmunud E. Brastini teost «Segadusest ülesamine» («Samulsuma pärspešana»), kus autor on püüdnud tänapäeva eluküsimusi vaadelda muistse läti maailmavaate ja tunnetluste taustal, kujutades seda tänapäeva filosoofiliste vahenditega. See omapärane raamat oma alal, läti mõttekirjanduses on esimeseks tõesti edukalt alatud ja lõpule viidud teoseks.

Silmapaistvamaid ajaloolisi töid leiame 1. Balti ajalooliste konverentsil 1937. aastal ette kantud tööde kogust, prof. A. Švābe artiklite kogust «Voolud ja lätted» («Straumes un avoti») ja prof. F. R. Baldi uurimuses «Läti muistne ajalugu» («Latviešu senvēsture»). Need teosed näitavad uusimaid saavutusi ajaloo uurimises ja tõstavad valgusse Balti rahvaste ja ruumi ajaloo, peamiselt, muistsel, ja keskajal, mis paljudel juhtudel on sugulaslik ja kooskõlalik läti naabrite ajalooga.

Lõpetades seda avarat konspekti — ja katalogitaolist ülevaadet, peab enese va-

banduseks märkima, et sääraseks on selle muutnud «Kuukirja» kitsad raamid, kusjuures autor siiski on katsunud kujutada võimalikult ulatuslikumalt läti uemate raamatute arvu ja iseloomu. Aga ka siis on veel jäetud mainimata suur hulk igat žanri teoseid, mis evivad vaid tähtsust lugemismaterjalina. Mainitud raamatud seevastu tõusevad üle keskta-
seme ning neil on ja jääb läti kirjanduses teatud koht. Tubli osa kirjeldatud teostest on sellised, mis suudaks kõita ka teiste rahvaste lugejaskonda ning tutvustades neid nii läti kirjanike literaar-
se töö edukusega ja kommetega, kui ka läti rahva enda sügavamate hinge omaduste ja kalduvustega, mis olles rahvus-
likud, on ka ühtlasi üldinimlikud. Need kujud, mida kirjanikud on loonud oma
töötubades, ka oma ainulaadsuses on siiski
vaid rahva teadvuses või alateadvuses asu-
vate omaduste võrdkujud, mis on muutnud
need rahvad selliseks, nagu nad on ning
sellistena lasknud neil esile tõusta teiste
seas. Ning seepärast parim rahvaste
vaimne lähenemine võib toimuda teoseid
lugedes, kus nende iseloomuomadused on
leidnud iseloomustavat väljendust. Samuti,
nagu kogu põhjamaaline, nii ka läti kirjandus
vastab hästi ja täielikult sellele suurele
ülesandele.

C H R O N I K A • K R O O N I K A

Latviešu-Igauņu biedrības «Mēnešraksts».

septiņus gadus nepārtraukti būdams vienīgais sadarbības laikraksts, savu saturu galvenokārt ir veltījis latviešu un igauņu attiecību veidošanai un izkopšanai. Kopš Sadarbības biroja nodibināšanas 1934. gadā, ir pastāvējusi doma par kopēja biļetena izdošanu, kurš apkalpotu vienlīdz visu triju tautu un visu sešu tuvināšanās biedrību vajadzības. Realizējot šo nodomu, V tautu sadarbības kongress Kauņā nolēma izdot Sadarbības biroja biļetenu.

Latviešu-Igauņu biedriba, kura līdz šim bija vienīgā žurnāla izdevēja, turpmāk ieklausies kopējā izdevniecībā, kur visas tuvināšanās biedrības būs vienlīdzīgas kopējā preses organa izdošanā. Par biļetena izdošanas veidu lems Sadarbības birojs, lai biļetens tā pēc sava satura, kā arī lietojamās valodās ziņā maksimāli atbilstu praktiskai lietderībai.

Lāti - Eesti ühingu «Kuukiri».

olles seitse aastat vahetpidamata ainukeseks koostöö ajakirjaks, on oma sisu pühendanud peamiselt läti ja eesti vahekorjade kujundamisele ja arendamisele. Alates Koostöö büroo loomisega 1934. aastal, on kerkinud üles mõte ühise bülletääni väljaandmisest, mis ühtviisi oleks kõigi kolme rahva ja kõigi kolme sõprusühingu teenistuses. Realiseerides seda mõtet, V rahvaste koostöö kongress Kaunases otsustas hakata välja andma Koostöö büroo bülletääni.

Lāti - Eesti ühing, kes senini oli ainukeseks ajakirja väljaandjaks, edaspidi liitub ühise kirjastusega, kus kõik sõprusühingud on ühevõrdseteks osanikeks ühise presse organi väljaandmises. Bülletääni väljaandmise kuhu otsustab Koostöö büroo, et bülletään nii oma sisult kui ka tarvitava keele poolest maksimaalselt vastaks praktilise elu nõuetele.

«Mēnešraksta» sākuma gaitas visnotaļ saistas ar viņa nodibinātāja, pirmā biedrības priekšnieka, Artura Alberinga vārdu. Pie laikraksta nodibināšanas, tāpat kā pie biedrības darbības veidošanas viņš vadijās no lozunga «Bez Latvijas nav Igaunijas un bez Igaunijas nav Latvijas». Abu tautu attistamo sadarbību, kurā liela loma piekrīt laikrakstam, viņš pielīdzināja kopjamam robežu ozolam, kuram jāzaug par spēcīgu koku, kas stāvētu pretī visām vētrām. Tagad lielā abu tautu drauga un žurnāla nodibinātāja piemineklis uz Latvijas un Igaunijas robežām simbolā pauž joprojām nelaika lozungu, kurš nekad nenovecosies. Tikai šis lozungs ir jau ņēmis plašāku vērīenu. Nāk klāt arī Lietuva, jo visām trim tautām ir vienāds liktenis un vienādi kopēji uzdevumi. Ticēt šai triju tautu kopībai, nozīmē ticēt viņu nākotnei.

«Kuukirja» esimesed sammud üldjoontes on seotud selle looja, esimese ühingu esimehe, Artur Alberingi nimega. Ajakirja asutamisel samuti nagu ühingu tegevuse kujundamisel tema juhtlauseks oli:

«Ilma Lätita pole Eestit ega ilma Eestita Lättit». Mõlemate rahvaste arendatavat koostööd, milles suure osatähtsuse evis ajakiri, ta võrdles haritava piiri tammega, mis peab kasvama tugevaks puuks, mis suudaks vastu seista kõikidele tormidele. Nüüd suure mõlemi rahva sõbra ja ajakirja looja mälestussammas Lätti ja Eesti piiril sümboolselt kannab edasi kadunu loosungit, mis eales ei vanane. Ainult see loosung on muutunud laiaulatuslikumaks.

Lisandub ka Leedu, kuna kõigil kolmel rahval on ühesugune saatus ja ühesugused ühisülesanded.

Uskuda nende kolme rahva ühtekuuluvust, tähendab uskuda nende tulevikku.

**Artura Alberinga piemineklis Rūjienā.
Artur Alberingi mälestussammas Ruhjas.**

Pieminekli atklāja š. g. 20. augustā zemkopības ministrs J. Birznieks. No Latviešu-Igaunju biedrības vaināgu nolika priekšnieks O. Nonācs, atzīmēdams Artura Alberinga nopelnus latviešu un igauņu tuvināšanā un abu tautu sadarbības veicināšanā.

Profesora A. Piipa telegrama.

Igaunijas jaunais ārlietu ministrs, Igaunju-Latviešu biedrības priekšnieks, nosūtījis Latviešu-Igaunju biedrības priekšniekam Rīgā šādu telegramu:

Mälestussamba avas k. a. 20. augustil põllutöö minister J. Birznieks. Lätti - Eesti ühingu poolt asetas pärja esimees O. Nonats, ära märkides Artur Alberingi teeneid läti ja eesti lähendamises ja mõlemate rahvaste koostöö arendamises.

Professor A. Piibu telegramm.

Eesti uus välisminister, Eesti - Lätti ühingu esimees, on läkitanud Lätti - Eesti ühingu esimehele Riias järgmise sisulise telegrammi:

«Saņemiet manu pateicību par Jūsu laipnajiem novēlējumiem man stājoties pie ārlietu ministra pienākumu izpildīšanas. Igaunijas-Latvijas vienības stiprināšana paliks vienmēr par vienu no maniem galvenajiem centieniem. Piip.»

Latviešu-Igaņu biedrības priekšnieka apsveikšanas telegramai bija šāds saturs:

«Latvijas pārliecinātam draugam, jaunajā politiskajā situācijā stājoties Igaunijas atbildīgā resora priekšgalā, novēlu sekmes neatkarīgās Igaunijas starptautiskā stāvokļa nostiprināšanā un abu draudzīgo tautu, igauņu un latviešu, vienības nostiprināšanā.»

Professors A. Piips,

ieņemdams Igaunijas ārlietu ministra amatu, paliek arī uz priekšu par Igaņu-Latviešu biedrības priekšnieku.

Latviešu delegācija 18. novembra svētkos Tallinā.

Tallinas Igaņu - Latviešu biedrība arī šogad uzaicinājusi Latviešu - Igaņu biedrību Rīgā, 18. novembrī uz Tallinu sūtīt delegāciju. Delegācija izbrauks šādā sastāvā:

Latviešu - Igaņu biedrības priekšnieks O. Nonācs, ģenerālis H. Rozenšteins, pulkvedis O. Ūdentīņš, rektors prof. Dr. M. Primānis, Latvijas Rakstu un Mākslas Kameras priekšsēdētāja vietnieks J. Rapa, dzejnieks Kārlis Skalbe, Rīgas Rūpnieku biedrības priekšnieks A. Kuraus, Rīgas pilsētas valdes loceklis V. Šmulders, Latviešu-Igaņu biedrības valdes loceklis V. Māsens, Latvijas - Igaņu biedrības valdes loceklis V. Kruus. No māksliniekiem brauks koloratūrsoprans Elfrīde Pakula un Liepājas operas solists — baritons Edvīns Krūmiņš.

Latvijas valsts svētku svinības Tallinā.

Plkst. 9,10 delegācijas ierašanās Tallinā.
„ 9,20 apmešanās «Palace» viesnīcā.
„ 9,30—10,30 brokastis.
„ 11,00 vizīte pie ārlietu ministra.
„ 11,15 vizīte pie Latvijas sūtņa.
„ 11,30 audience Kadrioru pili.
„ 12,00 Igaņu - Latviešu un Latviešu-Igaņu biedrību valžu kopsēde ārlietu ministrijā.
„ 13,30 lenčs.
„ 17,00 pieņemšana Latvijas sūtniecībā.
„ 20,00 akts «Estonias» zālē.
„ 23,00 mielasts.
19. novembrī plkst. 11,00 Sadarbības biroja pilnsapulce.

Sadarbības biroja prezidijs,

kura sēdeklis šogad ir Tallinna (Pikk 6) sastāvā šādām personām: priekšsēdētājs Antons Uessons, Igaņu-Lietuvju biedrības priekšsēdētājs; vicepriekšsēdētājs Aleksandrs Kask, Igaņu-Latviešu biedrības pārstāvis un sekretārs Verners Avasalu.

«Võtke vastu minu parim tānu Tele lahkete soovide eest minu ametisseastumise puhul välisministrina. Eesti - Läti ühenduse kinnitamine jääb alati üheks minu peamiseks püüdeks. Piip.»

Lāti - Eesti ühingu esimehe tervitustelegrammi järgmise sisuline:

Uues poliitilises situatsioonis asudes Eesti vastutusrohke välisministeeriumi etteotsa, soovin edu Läti vankumatule sõbrale iseseisva Eesti rahvusvahelise olukorra kindlustamises ning mõlemate sõbralikkude rahvaste, eesti ja läti, ühenduse kinnitamisega.»

Professor A. Piip,

asudes Eesti välisministri kohale, jääb ka edaspidi Eesti - Läti ühingu esimeheks.

Lāti delegatsioon 18. novembrī pidustustel Tallinnā.

Tallinna Eesti - Lāti ühing ka tānavu on andnud üle kutse Lāti - Eesti ühingule Rīgas saata 18. novembriks Tallinna delegatsioon. Delegatsioon sõidab Tallinna järgmises koosseisus:

Lāti - Eesti ühingu esimees O. Nonāts, kindral H. Rozenšteins, rektor prof. Dr. M. Primānis, kolonel O. Ūdentīņš, Lāti kirjanduse - ja kunstikoja esimehe abi J. Rapa, luuletāja Kārlis Skalbe, Rīa töösturite ühingu esimees A. Kuraus, Rīa linnavalitsuse liige V. Šmulder, Lāti - Eesti ühingu juhatusē liige V. Masen, Lāti - Eesti ühingu juhatusē liige V. Kruus, Kunstnikest sõidavad koloratūrsopran Elfrīde Pakul ja Liepāja operi solist — bariton Edvīns Krūmiņš.

Lāti riigipūha pidustused Tallinnas.

Kell 9,10 delegatsioonī saabumine Tallinnā.
„ 9,20 Asumine «Palace» hotelli.
„ 9,30—10,30 Hommiku eine.
„ 11,00 visiit välisministri juurde.
„ 11,15 visiit Lāti saadiku juurde.
„ 11,30 Kadrioru lossis audients.
„ 12,00 Eesti - Lāti ja Lāti - Eesti ühingu juhatusē ühisistung välisministeeriumis.
„ 13,30 Lunch.
„ 17,00 Vastuvōtt Lāti saatkonnas.
„ 20,00 aktus Estonia saalis.
„ 23,00 Pidulik ohtusōök.
19. novembril kell 11,00 Koostōō bŭroo ūldkoosolek.

Koostōō bŭroo presiidium, mille asukohaks kēsoleval aastal on Tallinn (Pikk tšn. 6) koosneb järgmistest isikutest: esimees — Anton Uesson, Eesti - Leedu ūhingu esimees; abiesimees — Aleksander Kask, Eesti - Lāti ūhingu esindāja ja kirjatōimetāja Verner Avasalu.

Sadarbības biroja pilnsapulce

notiks Tallinā š. g. 19. novembrī. Dienas kārtībā starp citu sagatavošanās uz VI tautu sadarbības kongresu un «Baltijas nedēļu» nākošu varšu Tallinā un biļetena izdošanas priekšdarbi.

Sadarbības birojā ieiet divi pārstāvji no katras tuvināšanās biedrības. No Latvijas: J. Rīteris un P. Bērziņš (Latviešu-Lietuviešu vienība) un O. Nonācs un V. Māsens (Latviešu - Igaunu biedrība).

Koostöö büroo üldkoosolek, toimub Tallinnas k. a. 19. novembril. Päävakorras muuseas on ettevalmistused VI. rahvaste koostöö kongressiks ja Balti nädalaks tuleval suvel Tallinnas ja bületääni väljaandmise ettevalmistustööd.

Koostöö büroosse kuulub kaks esindajat igast sõprusühingust. Lätist: J. Rīteris ja P. Bērziņš (Lāti-Leedu ühingust); O. Nonāts ja V. Māsens (Lāti-Eesti ühingust).

Piektā Baltijas tautu sadarbības kongresa rezolūcijas

I Jautājumā par vispārējo politisko stāvokli.

Tagadējā laikā vispārējais starptautiskais politiskais stāvoklis uzliek mums par pienākumu sevišķi rūpīgi aizsargāt visu triju Baltijas valstu brīvību un neatkarību. Labākā aizsardzība mūsu brīvībai un neatkarībai ir visu triju tautu vienība un sadarbība visās mūsu dzīves nozarēs: šī vienība radusi apstiprinājumu kā tuvināšanās biedrību pārstāvju, tā arī visu daudzo «Baltijas nedēļas» dalībnieku ziņojumos un lēmumos.

Konstatējot šīs vienības esamību visos mūsu sabiedrības slāņos, piektais Baltijas tautu pārstāvju kongress nolēma: Visiem iespējamiem līdzekļiem arī turpmāk uzturēt un stiprināt šo vienību kā visnepieciešamāko neatkarīgai pastāvēšanai un nepieciešamības gadījumā kopējiem spēkiem aizsargāt mūsu brīvību un neatkarību.

II Satiksmes attīstība starp Baltijas valstīm.

Noklausijies Igaunijas dabas aizsardzības un tūrisma instituta vicedirektora P. Randpõlda referātu, piektais Baltijas tautu sadarbības kongress, konstatējot, ka intensīva savstarpēja satiksme, sevišķi jaunatnes starpā, arvien vairāk izrādas par pareizāko ceļu tautu tuvināšanā, un, ņemot vērā, ka mūsu valdības jau apspriež attiecīgos soļus šai virzienā, izsaka cerību, ka šie soļi novedīs pie pasu formalitatu vienkāršošanas un vizu atcelšanas iespējamā satiksmē starp šīm tautām.

III Garīgo vērtību apmaiņa Baltijas tautu starpā.

Noklausijies inž. P. Bērziņa referātu par kultūras vērtību apmaiņu Baltijas valstu starpā, piektais sadarbības kongress nolēmj:

1. Kaimiņos dzīvojošo Baltijas tautu savstarpējas iepazīšanās pamatos liekama kultūras vērtību apmaiņa.

2. Sevišķi vērīgi Baltijas tautām jāiepazīstas vienai ar otras literatūru, kas vispilnīgāk atspoguļo katras tautas gara dzīvi.

3. Baltijas valstu universitātēs neatliekami nodibināmi šo tautu valodu lektorāti.

4. Savstarpējai informācijai par kultūras dzīves sasniegumiem un sadarbības ideju propagandai birojā jāizdod savs žurnāls-biļetens.

IV Jaunatne kā tautu sadarbības faktors.

(Lietuvas izglītības ministrijas kultūras departamenta direktora V. Soblis referats.)

Piektais Igaunijas-Latvijas-Lietuvas sadarbības kongress, ņemot vērā Baltijas tautu nākotni, kas atkarājas galvenokārt no jaunatnes un it īpaši skolu jaunatnes visos vecumos, un novērtējot tās aktivitāti arvien pieaugošajā tautu sadarbībā, griež vērību uz to,

1. lai Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valdības pēc iespējas veicinātu visu triju valstu skolu jaunatnes apzinīgas savstarpējas saprašanās stiprināšanu un padziļināšanu;

2. lai skolu vadītāji, skolotāji-pedagoģi un rakstnieki stiprinātu šo skolu jaunatnes savstarpējo saprašanos un audzinātu skolu jaunatni Baltijas tautu solidaritātes un vienības garā.

Latvijas-Igaunijas Biedrības Mēnešraksta satura rādītājs

Lāti-Eesti Ühingu Kuukirja sisukord

1938.—1939.*)

1. Vispārīgi raksti. Üldsisulisi kirjutisi.

Baltijas tautu kulturalā tuvināšanās. 1938. g. 1. n.	Balti rahvaste kultuuriline lähenemine. 1938. a. 1. n.
Lietuvas valsts 20 gadu pastāvēšanas svētkos. 1938. g. 1. n.	Lēdu Vabariigi 20 aasta iseseisvuse pühil. 1938. a. 1. n.
«Pašu zemei — pašu arājs». 1938. g. 4. n.	«Oma maa — oma kündja». 1938. a. 1. n.
Nonācs, O. Desmit gadu tautu tuvināšanās darbā. 1938. g. 4. n.	Nonats, O. Kümme aastat rahvaste lähendamise tööd. 1938. a. 4. n.
Nonācs, O. Gribēt — varēt. 1939. g. 1. n.	Nonats, O. Tahta-suuta. 1939. a. 1. n.
Līgotņū Jēkabs. Kaimiņu starpā. 1939. g. 1. n.	Līgotņū Jēkabs. Naabrite vahel. 1939. a. 1. n.
Nonācs, O. Piektajam Baltijas tautu sadarbības kongresam sanākot. 1939. g. 2. n.	Nonats, O. Viienda Balti rahvaste kongressi puhul. 1939. a. 4. n.
P. Randpõlds. Satiksmes attīstība starp trim Baltijas valstīm. 1939. g. 2. n.	P. Randpõld. Kolme Balti riigi omavahelise liiklemise areng. 1939. a. 2. n.
Bērziņš, P. Kulturalo vērtību apmaiņa Baltijas tautu starpā. 1939. g. 2. n.	Bērziņš, P. Balti rahvaste koostöö ja koolinoorsugu. 1939. a. 2. n.
Nonācs, O. Jaunais stāvoklis un jaunā stāja. 1939. g. 3/4. num.	O. Nonats. Uus olukord ja uus seis. 1939. a. 3/4. n.

2. Politika. Poliitika.

Kā radās Igaunijas jaunā satversme. 1938. g. 1. n.	Kuidas sündis Eesti uus põhiseadus. 1938. a. 1. n.
Margna, P. Igaunijas socialpolitika. 1938. g. 1. n.	Margna, P. Sotsiaalpoliitika Eestis. 1938. a. 1. n.
Lietuvas valdošā politiskā ideoloģija. 1938. g. 1. n.	Leedu valitsev poliitiline ideoloģia. 1938. a. 1. n.
Ūpīks, O. Igaunijas konstitūcijas pirmais gads. 1939. g. 1. n.	Ūpik, O. Eesti uue põhiseaduse esimene aasta. 1939. a. 1. n.

3. Ārpolitika. Välispoliitika.

Baltijas valstu politiskā sadarbība. 1938. g. 1. n.	Balti riikide poliitiline koostöö. 1938. a. 1. n.
Nonācs, O. Baltijas tautu sadarbība. 1938. g. 2/3. n.	Nonats, O. Balti riikide koostöö. 1938. a. 2/3. n.
Vileišis, V. Baltijas valstu sasniegumi 20 gados. 1938. g. 2/3. n.	Vileišis, V. Balti riikide 20 aasta saavutusi. 1938. a. 2/3. n.
Lāmanis, Ed. Kas traucē un kas veicina Baltijas tautu sadarbību. 1938. g. 2/3. n.	Laaman, Ed. Mis takistab ja mis soodustab rahvaste koostööd. 1938. a. 2/3. n.
Švābe, A., prof. Baltijas tautu likteņu kopība. 1938. g. 2/3. n.	Švābe, A., prof. Balti rahvaste saatuste ūtlus. 1938. a. 2/3. n.
Grīns, A. Ne vētrā, bet klusumā. 1938. g. 4. n.	Grīns, A. Mitte tormis, vaid vaikuses. 1938. a. 4. n.
Zīrkels, K. Baltijas valstu un Ziemeļzemju neitralitāte Baltijas jūras telpas jaunajā konstelācijā. 1939. g. 3/4. n.	Zīrkel, K. Balti riikide ja Põhjamaade neitraliteet Läänemere ruumi uues konstelātsioonis. 1939. a. 3/4. n.

*) Mēnešraksta pirmo 5 gadu (1933.—1937.) satura rādītājs iespiests 1937. g. 4. numurā.

*) Kuukirja esimese 5 aasta (1933.—1937.) sisukord avaldatud 1937. a. 4. numbris.

**4. Tautsaimniecība un tautsaimniecības politika.
Rahvamajandus ja majanduspolitiika.**

- Vienīgā Lietuvas osta. 1938. g. 1. n. Ainuke Leedu sadam. 1938. a. 1. n.
Janussons, J. Baltijas valstu saimniecības Janusson, J. Ūldjooni Balti riikide majandus-
vispārējais raksturojums neatkarības gados. likust arengust iseseisvusajal. 1938. a. 2/3. n.
1938. g. 2/3. n.

**5. Vēsture.
Ajalugu.**

- Latviešu un igauņu studentu vakari Tērbatā Lāti ja eestisoost ūliōpilaste ōhtud Tartus seits-
septiņdesmitajos gados. 1939. g. 1. n. mekūmnendail aastail. 1939. a. 1. n.

**6. Jaunatne.
Noorsugu.**

- Soblis, V. Baltijas tautu sadarbība un skolu Soblis, V. Balti rahvaste koostōō ja kooli-
jaunatne. 1939. g. 2. n. noorsugu. 1939. a. 2. n.

**7. Valodniecība.
Keeleteadus.**

- Pasaules vecākā valoda. 1938. g. 1. n. Maailma vanim keel. 1938. a. 1. n.

**8. Izglītība.
Haridusasjad.**

- Rauds, M. Igaunijas izglītības politika. 1938. g. 1. n. Raud, M. Eesti hariduspolitiika. 1938. a. 1. n.

**9. Demografija.
Demograafia.**

- Salnītis, V. Iedzīvotāju dabīgais pieaugums Salnītis, V. Rahvastiku loomulik juurdekasv
Baltijas valstīs. Balti riiges. 1938. a. 2/3. n.
Starcs, P., Dr. agr. Tautas dzīvā spēka problēma Starcs, P. Dr. agr. Rahva elava jōu probleem
Baltijas valstīs. 1938. g. 2/3. n. Balti riikides. 1938. a. 2/3. n.
Alks, O., Dr. Koreferats V. Salniša referatam Alks, O., Dr. Koreferaat V. Salniti referaadile
«Iedzīvotāju dabīgais pieaugums Baltijas valstīs». 1938. g. 2/3. n. «Balti rahvaste loomuliku juurdekasvu prob-
leem». 1938. a. 2/3. n.
Madissons, H. Līdzekļi tautas dabīgā pie- Madisson, H. Abinōusid rahva loomuliku iibe
auguma celšanai Igaunijā. 1938. g. 4. n. tōstmiseks Eestis. 1938. a. 4. n.
Vileišis, V. Iedzīvotāju dabīgā pieauguma Vileišis, V. Rahva loomuliku juurdekasvu
jautājums Lietuvā. 1938. g. 4. n. kūsimum Leedus. 1938. a. 4. n.
Alks, O., Dr. Kas Latvijā darīts tautas dabīgā Alks, O., Dr. Mis on Lātis tehtud rahva loomu-
pieauguma pacelšanai. 1938. g. 4. n. liku juurdekasvu tōstmiseks. 1938. a. 4. n.

**10. Sports.
Sport.**

- Adari, A. Eesti sportlisi saavutusi. 1938. a. Adari, A. Igaunijas ssaniegumi sportā. 1938.
1. n. g. 1. n.

**11. Literatūras vēsture un kritika.
Kirjanduslugu ja kritika.**

- Egle, K. Igaunju rakstnieki latviešu tulkojumā. Egle, K. Eesti kirjanikud lātikeelses tōlkes.
1938. g. 4. n. 1938. a. 4. n.
Pukītss, M. Kas tulkots no latviešu valodas Pukīts, M. Tōlkeid lāti keelest eesti keelde.
igauniski. 1938. g. 4. n. 1938. a. 4. n.
Leišu rakstnieki latviešu literatūrā. 1939. g. 1. n. Leedu kirjanikud Lāti kirjanduses. 1939. a. 1. n.
Francis, A. Ievērojamākās parādības latvie- Francis, A. Silmapaistvamaid jōoni lāti
šu rakstniecībā pēdējos trijos gados. 1939. g. kirjanduses viimasel kolmel aastal. 1939. a.
3/4. n. 3/4. n.

**12. Latviešu dailliteratūra.
Lāti ilukirjandus.**

- Sprūdžs, A. Mēness vakara pusē nekad nav Sprūdžs, A. Lāāne poolt kuu veel kunagi ei
lēcis. 1939. g. 1. n. ole tōusnud. 1939. a. 1. n.
Zāms, E. Karalis un zemnieks. 1939. g. 1. n. Zāms, E. Kuningas ja talupoeg. 1939. a. 1. n.

**13. Latviešu dzeja.
Lāti luule.**

- Aigars, P. Rīta uzruna. 1938. g. 1. n. Aigars, P. Kōne hommikule. 1938. a. 1. n.

Izdevēja: Latviešu-Igaunju biedrība. Atbildīgais redaktors: Otto Nonācs